

บทที่ 2

เอกสารที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องการจัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ รายวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม(ส 31101) ของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนสามบ่อวิทยา จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารเพื่อเป็นพื้นฐาน ในการวิจัย สามารถจำแนกได้ 8 ประเด็น ดังนี้

1. แนวคิดเรื่องแหล่งเรียนรู้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ.2545 กับความสำคัญของแหล่งเรียนรู้
2. หลักการและแนวคิดสำคัญเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้
  - 2.1 ความหมายของแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติ
  - 2.2 ความสำคัญในการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติ
  - 2.3 ประเภทของแหล่งเรียนรู้ที่ใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้
  - 2.4 แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติ
  - 2.5 หลักเกณฑ์การจัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้
  - 2.6 วิธีการจัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้
3. การศึกษานอกสถานที่
  - 3.1 ความหมายของการศึกษานอกสถานที่
  - 3.2 ความสำคัญของการศึกษานอกสถานที่
  - 3.3 แนวปฏิบัติในการจัดการศึกษานอกสถานที่
4. พื้นฐานแนวคิดการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอนกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
  - 4.1 หลักการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
5. แนวการพัฒนาการเรียนการสอนประวัติศาสตร์
  - 5.1 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในโรงเรียน
  - 5.2 การส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกโรงเรียน
6. วิธีการทางประวัติศาสตร์และหลักฐานทางประวัติศาสตร์
  - 6.1 วิธีการทางประวัติศาสตร์
  - 6.2 หลักฐานทางประวัติศาสตร์

7. แนวคิดเกี่ยวกับแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
  - 8.1 งานวิจัยเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้
  - 8.2 งานวิจัยเกี่ยวกับวิธีการสอนด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์

แนวคิดเรื่องแหล่งเรียนรู้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ.2545 กับความสำคัญของแหล่งเรียนรู้

การสอนในปัจจุบันเป็นการสอนที่เน้นกระบวนการวิชาการ ที่มีบทบาทและความสำคัญยิ่งในการให้การศึกษาแก่เด็ก เพราะอันที่จริงการสอนก็คือการจัดการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ประสบการณ์ที่มีคุณค่า มีความถูกต้อง เหมาะสม และสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิตในสังคม ดังนั้นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้วยวิธีการประวัติศาสตร์ และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ จะสามารถเสริมสร้างศักยภาพของผู้เรียนทั้งด้านความรู้ ทักษะ ทักษะคิด ค่านิยม โดยการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดนิสัยใฝ่รู้ และรักการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ที่กำหนดให้มีกฎหมายการศึกษาอันเป็นที่มาของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ.2545 (2545 : 5-14) ซึ่งเป็นกฎหมายทางการศึกษาระดับแรกของประเทศไทย และได้ให้ความสำคัญในเรื่องเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ ซึ่งระบุไว้หลายมาตรา ดังนี้

มาตรา 7 รู้จักพึ่งตนเอง มีความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ ใฝ่รู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง

มาตรา 22 การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้ และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ

มาตรา 23 จัดการเรียนรู้ และบูรณาการตามความเหมาะสมในเรื่องต่าง ๆ เช่น ความรู้เกี่ยวกับตนเอง สังคม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม กีฬา ภูมิปัญญาไทย คณิตศาสตร์ และภาษา เป็นต้น

มาตรา 24 จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจ และความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ให้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น และทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง ผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้

ในทุกวิชา จัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และมีความรอบรู้ จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทุกสถานที่

มาตรา 25 รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงาน และการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การกีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูล และแหล่งการเรียนรู้ อื่นอย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ

มาตรา 29 สถานศึกษาร่วมกับองค์กรต่าง ๆ ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญา และวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ.2545 ได้นำมาสู่การปฏิรูปการศึกษาและการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยการจัดเนื้อหาสาระ และกิจกรรมที่หลากหลายสอดคล้องกับความสนใจและความแตกต่างระหว่างบุคคล และส่งเสริมให้มีการจัดแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ จากสาระของแนวการจัดการศึกษาที่ปรากฏในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 สามารถวิเคราะห์เป็นประเด็นสำคัญที่เกี่ยวกับการใช้แหล่งเรียนรู้ได้ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542 : 7-15)

1. การเรียนรู้โดยสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง หมายถึงการเรียนรู้ที่เป็นกระบวนการสร้างประสบการณ์และสิ่งของต่าง ๆ ให้มีความหมายต่อตนเองจากปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม โดยใช้กระบวนการคิดและแสวงหาความรู้ควบคู่ไปกับการปฏิบัติจริง ให้ผู้เรียนได้ค้นพบข้อความรู้และประสบการณ์ด้วยตนเอง ครูเป็นผู้อำนวยความสะดวก จัดโอกาส จัดบรรยากาศ สิ่งแวดล้อมและแหล่งวิทยาการให้เอื้อต่อการสร้างแรงจูงใจให้เกิดการเรียนรู้

2. การเรียนรู้เป็นเรื่องของตนเอง ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม หมายถึง การเรียนรู้เพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างร่างกายและจิตใจของตนเอง การรับรู้และตระหนักในตนเอง สามารถปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมให้สอดคล้องกับค่านิยมที่ดีงาม ยึดมั่นในคุณธรรม จริยธรรม มีความเพียรพยายามในการทำความดีอย่างไม่ย่อท้อ การเสริมสร้างลักษณะนิสัยและสุนทรียภาพความดีงามในตนเอง การเรียนรู้เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างสอดคล้องเหมาะสมกับสภาวะแวดล้อม การตระหนักถึงคุณค่า และพัฒนาคุณภาพธรรมชาติสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

3. การเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาทักษะการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ มี 2 ลักษณะ ได้แก่

1) การเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาทักษะการดำรงชีวิต หมายถึง การเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนมีทักษะชีวิตที่สำคัญและจำเป็นในด้านการรู้จักวิเคราะห์วิจารณ์ มีความคิดสร้างสรรค์ ตระหนักรู้ในตน

เห็นใจผู้อื่น ภาควงมีในตนเอง รับผิดชอบต่อสังคม สร้างสัมพันธภาพและการสื่อสาร ตัดสินใจและแก้ปัญหา และจัดการกับอารมณ์และความเครียด

2) การเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาทักษะการประกอบอาชีพ หมายถึง การเรียนรู้เพื่อค้นพบและใช้ศักยภาพของตนเพื่อเตรียมตัวประกอบอาชีพให้เหมาะสมกับตนเอง รู้จักเลือกประกอบอาชีพสุจริต

4. การเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนากระบวนการคิด การแก้ปัญหา โดยเน้นประสบการณ์และการฝึกปฏิบัติ หมายถึง การใช้ทักษะและการคิดเพื่อค้นหาคำตอบในสถานการณ์ต่าง ๆ โดยอาศัยประสบการณ์และการปฏิบัติจริง เพื่อให้สามารถเผชิญกับปัญหาและจัดการกับภาวะต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสมเป็นประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม

5. การเรียนรู้โดยผสมผสานความรู้ คุณธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ หมายถึง การเรียนรู้ที่มุ่งให้มีความรู้ในศาสตร์ต่าง ๆ ควบคู่กับการพัฒนาตนเองด้านจิตใจ บุคลิกภาพ และลักษณะนิสัย

6. การเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาประชาธิปไตย หมายถึง การเรียนรู้ในเรื่องสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค และการปฏิบัติตามหน้าที่ของตน การเคารพในสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น โดยคำนึงถึงความคิดเห็นและผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก

7. การเรียนรู้เรื่องภูมิปัญญา และศิลปวัฒนธรรม หมายถึง การเรียนรู้เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ ความเข้าใจ และความตระหนักในคุณค่าของความรู้ต่าง ๆ ที่ได้คิดค้นและสั่งสมประสบการณ์โดยภูมิปัญญาไทย ตลอดจนมีความรัก ชื่นชมและหวงแหนในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมไทย สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตและสืบสานให้ยั่งยืนตลอดจนเชื่อมโยงให้สู่สากล

8. การวิจัยเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ หมายถึง การศึกษารวบรวมข้อมูลเพื่อนำมาวิเคราะห์ สรุปผล เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของสถานศึกษา

9. การเรียนรู้โดยความร่วมมือของครอบครัวและชุมชน หมายถึง การที่ครอบครัว ชุมชน และสถานศึกษามีบทบาทร่วมกันในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน เพื่อให้เรียนรู้ได้อย่างเต็มศักยภาพ

10. การประเมินผลการเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการพิจารณาตัดสินคุณภาพ คุณลักษณะ และพฤติกรรมของผู้เรียนว่าเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้หรือไม่

คณะกรรมการปฏิรูปการศึกษา (2543 : 20) กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด หมายถึง การกำหนดจุดมุ่งหมาย สารกิจกรรม แหล่งเรียนรู้ สื่อการสอน และการวัดผล ประเมินผล ที่มุ่งพัฒนา “คน” และ “ชีวิต” ให้เกิดประสบการณ์เรียนรู้เต็มความสามารถ สอดคล้องกับความถนัด ความสนใจ และความต้องการของผู้เรียน

ชาตรี สำราญ (2543 ก : 135-136) กล่าวว่า การจัดการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ คือ การที่ผู้เรียนมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ โดยครูสร้างบรรยากาศสภาพแวดล้อม และจัดประสบการณ์การเรียนรู้ทุกอย่างของโรงเรียนของชุมชน ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถออกไปค้นหาความรู้ด้วยตัวของผู้เรียนเองได้ตลอดเวลา การสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ บทบาทของครูย่อมเปลี่ยนไป (บันลือ พฤกษ์วัน, 2534:55) ครูจะมีบทบาทเป็นผู้จัดเตรียมประสบการณ์ให้ตรงกับความต้องการ ความสนใจ โดยให้นักเรียนได้เรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมทุกอย่างที่มีปฏิสัมพันธ์กับตัวนักเรียน โดยเด็กสามารถเรียนรู้ได้จากการศึกษาด้วยตนเอง เรียนรู้จากเพื่อน ๆ เรียนรู้จากชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ หรือแม้แต่พ่อแม่ ญาติพี่น้องของตัวนักเรียน ผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน พระ ผู้ประกอบอาชีพต่าง ๆ เป็นต้น และให้นักเรียนมีการพัฒนาพร้อม ๆ กัน 4 ด้าน คือ ร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา

จากที่กล่าวในข้างต้น “แหล่งเรียนรู้” มีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษา เป็นขุมพลังให้เกิดการขับเคลื่อนในสังคมแห่งการเรียนรู้ในยุคปฏิรูปการศึกษา คำถามก็คือ ครูจะดำเนินการให้ “แหล่งเรียนรู้” เหล่านี้ มีบทบาทหน้าที่ และได้ทำหน้าที่เต็มตามศักยภาพเพื่อสนองความต้องการของผู้เรียนได้อย่างไร จึงจะสอดคล้องกับหมวด 4 แนวการจัดการศึกษา ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ.2545 การจัดการเรียนรู้ในพื้นที่สี่เหลี่ยมของห้องเรียนอย่างเดี๋ยวงไม่เพียงพอ การสร้างบรรยากาศสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตลอดเวลา การจัดให้มีการใช้แหล่งเรียนรู้ทุกรูปแบบและหลากหลาย อันเป็นแนวทางปฏิบัติที่สำคัญและจำเป็นที่จะช่วยให้การปฏิรูปการศึกษาสำเร็จได้ ครูจะต้องปฏิรูปตนเองโดยปรับเปลี่ยนวิธีสอนที่ยึดตัวเองเป็นศูนย์กลางใช้แหล่งเรียนรู้มากขึ้น พร้อมทั้งแนะนำผู้เรียนให้รู้จักใช้แหล่งเรียนรู้ให้เกิดประโยชน์

หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้

จากความสำคัญของแหล่งการเรียนรู้ที่กล่าวมานั้นว่าแหล่งการเรียนรู้ คือ สภาพแวดล้อมทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียนที่จะช่วยผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และเป็นแหล่งที่จะทำให้ผู้สอนสามารถออกแบบการเรียนรู้ให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติ หรือได้ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ระหว่างกลุ่มเพื่อน ระหว่างครูกับผู้เรียน รวมทั้งเป็นแหล่งที่ผู้เรียนอาจอาศัยการสืบค้นของตนเอง เพื่อแสวงหาความรู้เพิ่มเติม ปัจจุบันเมื่อ

แหล่งการเรียนรู้เป็นที่กล่าวถึงในช่วงของการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาและการปฏิรูปการศึกษา ได้มีนักวิชาการและผู้รู้หลายท่านได้รวบรวมหลักการและแนวคิดเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ไว้หลายประเด็น ดังนี้

1. ความหมายของแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติ

แหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติมีชื่อเรียกต่างกัน เช่น แหล่งทรัพยากรชุมชน แหล่งความรู้ท้องถิ่น แหล่งวิชาการท้องถิ่น แหล่งวิชาการท้องถิ่น แหล่งวิชาการในชุมชน แหล่งความรู้ในชุมชน แหล่งวิชาการในชุมชน หรือแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติ เป็นต้น ซึ่งนักการศึกษาได้ให้ความหมายคล้ายคลึงกันเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งดี สูงสว่าง (2546 : 13-14) ได้รวบรวมไว้ดังนี้

“วัฒนพร ระจับทุกซ์ (2541) ได้อธิบายว่าแหล่งทรัพยากรในชุมชนเป็นเทคโนโลยีที่นำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนรูปแบบหนึ่ง อาจเป็นสถานที่สาธารณะ เช่น สำนักงานศึกษาธิการ ศูนย์สื่อของโรงเรียน หน่วยงานของรัฐ หรืออาจเป็นของเอกชน เช่น ชมรมฯ องค์การที่ไม่เน้นกำไร สมาคมวิชาชีพต่าง ๆ สำนักพิมพ์เอกชนต่าง ๆ หรือบริษัทธุรกิจต่าง ๆ

อรพิน เสี่ยงหวาน (2542) ให้ความหมายของคำว่า แหล่งวิชาการในท้องถิ่น หมายถึง บุคคล ซึ่งได้แก่ บุคลากรที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่น ประกอบอาชีพที่ประสบผลสำเร็จเป็นตัวอย่างบุคคลที่ควรได้รับการยกย่อง บุคคลที่บำเพ็ญตนเป็นประโยชน์ต่อสังคม บุคคลที่มีความชำนาญ ปราชญ์ชาวบ้าน และสถานที่ ได้แก่ วัตถุสิ่งของ วัด โรงงาน ร้านค้า บ้านเรือน ตลาด กำแพง รั้ว สิ่งปฏิญกุล กองขยะ มูลฝอย บ่อน้ำ หนองน้ำ บึง คู แม่น้ำ หน่วยงานเอกชน สถานที่ราชการ

ศรัศกุล วิบูลย์วงศรี (2544) ได้อธิบายว่า แหล่งทรัพยากรชุมชน คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นบุคคลในท้องถิ่น สถานที่ วัตถุสิ่งของที่มนุษย์สร้างขึ้น ตลอดจนสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติในชุมชนที่มีคุณค่า และเป็นประโยชน์ต่อการจัดการศึกษา ซึ่งโรงเรียนสามารถนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนได้”

ศักดิ์วิบูลย์ จันทราณี (2550 : 20) กล่าวว่า แหล่งเรียนรู้ในชุมชนหมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งอาจเป็นสภาพแวดล้อมที่มีอยู่ในโรงเรียน และบริเวณรอบ ๆ โรงเรียน ที่เด็กสามารถเข้าไปศึกษาหาความรู้ได้ ประกอบด้วยบุคคล สถานที่ วัสดุอุปกรณ์ กิจกรรมในชุมชน ซึ่งสามารถนำมาจัดการเรียนการสอน เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ตัวนักเรียนเอง

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2542 อ้างถึงใน ชุตินา ประภากรกุล, 2550 : 22) ได้ให้ความหมายของแหล่งเรียนรู้ หมายถึง แหล่ง หรือที่รวม ซึ่งอาจเป็นสภาพ/สถานที่ หรือศูนย์รวมที่ประกอบด้วยข้อมูลข่าวสาร ความรู้ และกิจกรรมที่มีกระบวนการเรียนรู้ หรือกระบวนการเรียนการสอน

ที่มีรูปแบบแตกต่างจากกระบวนการเรียนการสอนที่มีครูเป็นผู้สอน หรือศูนย์กลางการเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้ที่มีกำหนดเวลาเรียนยืดหยุ่นสอดคล้องกับความต้องการและความพร้อมของผู้เรียน

จากความหมายข้างต้น สรุปได้ว่า แหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติ คือ สภาพแวดล้อมทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียนที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ อาจเป็นสถานที่ วัตถุประสงค์ของ รวมถึงบุคคลทั้งหลายที่เป็นแหล่งข้อมูลความรู้ที่เป็นประโยชน์ เป็นแหล่งที่จะทำให้ผู้สอนสามารถออกแบบการเรียนรู้ให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติ หรือได้ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันระหว่างกลุ่มเพื่อน ระหว่างครูกับผู้เรียน ระหว่างวิทยากรประจำแหล่งการเรียนรู้กับครูและผู้เรียน รวมทั้งเป็นแหล่งที่ผู้เรียนอาจอาศัยการสืบค้นของตนเองเพื่อแสวงหาความรู้เพิ่มเติม และสามารถนำไปเป็นส่วนหนึ่งของการจัดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อการพัฒนาความรู้ความสามารถของผู้เรียนได้

2. ความสำคัญในการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติ

แหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติ นับเป็นห้องเรียนที่กว้างใหญ่สำหรับการเรียนรู้ของคนใน ทุก ๆ ด้าน เพราะภายในชุมชนและธรรมชาติที่พวกเราอาศัยอยู่นั้น ทุกสิ่งทุกอย่างทั้งพืช สัตว์ หนองน้ำ บึง ลำคลอง ภูเขา ป่าไม้ รวมถึงสถานที่ที่มนุษย์ได้สร้างขึ้น หรือแม้แต่ตัวมนุษย์เองนั้น ก็สามารถทำหน้าที่เป็นเสมือนบรมครูผู้ยิ่งใหญ่ที่คอยให้ความรู้ บอกเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ให้ผู้คนที่ผ่านไปมาได้เรียนรู้อย่างไม่รู้วันสิ้นสุด ดังเช่น ประเวศ วะสี (2543 อ้างถึงในศิริกาญจน์ โกสุมภ์ และ ดารณี คำวังนัง, 2545 : 20) ได้กล่าวว่า ในชุมชนมีผู้รู้ด้านต่าง ๆ มากมาย มากกว่าครูที่สอนท่องหนังสือมากนัก ถ้าเปิดโรงเรียนสู่ชุมชนให้ทั้งครูและนักเรียนได้เรียนรู้จากครูในชุมชน จะมีครูมากมาย หลากหลายเป็นครูที่รู้จริง ทำจริง จะทำให้การเรียนรู้เข้าไปเชื่อมโยงกับการปฏิบัติจริง การเรียนรู้จะสนุกไม่น่าเบื่อหน่าย ที่สำคัญจะเป็นการปรับระบบคุณค่า เดิมการศึกษาของเราสอนให้ดูถูกคนที่มีความรู้เหล่านี้ แต่เมื่อผู้รู้ในชุมชนเหล่านี้กลายเป็นครูก็จะเป็นการยกระดับคุณค่า ศักดิ์ศรี และความภูมิใจของชุมชนอย่างแท้จริง เป็นการถักทอทางสังคม

จากคำกล่าวของผู้รู้ที่ได้ยกมาข้างต้นนี้ ทำให้เห็นถึงความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติ โดยเฉพาะแหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคลในชุมชนท้องถิ่นของตัวคุณประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของเยาวชน และผู้คนทุกกลุ่มในชุมชนเป็นอย่างมาก ผู้บริหารและครูจำเป็นต้องจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เปิดกว้างออกสู่ชุมชน ดังนั้นในการจัดการศึกษาครูผู้สอนจำเป็นต้องปรับปรุงพัฒนาวิธีการจัดการเรียนรู้ให้มีความหลากหลายรอบด้านมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริมผู้เรียนให้มีโอกาสใช้หรือศึกษาแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนของสถานศึกษา

นอกจากนี้นักการศึกษาหลายท่านได้กล่าวถึง คุณค่าจากการใช้ทรัพยากรชุมชนให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษา ซึ่งดี สูงสว่าง (2546 : 15) ได้รวบรวมไว้ดังนี้

“พณิชยา วีระชาติ (2542) ได้อธิบายการนำทรัพยากรในชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนการสอนว่า

1. ทำให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรง เนื่องจากผู้เรียนได้เรียนรู้จากของจริง สภาพแวดล้อมที่เป็นจริงทำให้ผู้เรียนเข้าใจสภาพที่แท้จริง คิดพิจารณาหาเหตุผลตัดสินใจจากสภาพที่เป็นจริงทำให้ผู้เรียนตระหนักและสนใจสิ่งแวดล้อมของตนยิ่งขึ้น
2. ทำให้ผู้เรียนรู้จักและเข้าใจชุมชนของตน มีความรัก ความภาคภูมิใจในชุมชนของตน มีความต้องการและให้ความร่วมมือที่จะทำให้ชุมชนของตนมีความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น
3. ทำให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าและเข้าใจสิ่งแวดล้อมของตน รู้จักปรับตนให้เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อมยิ่งขึ้น และในเวลาเดียวกันทำให้ผู้เรียนรู้จักปรับปรุงส่งเสริมสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสม มีคุณค่าต่อไปอีกด้วย
4. ทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้สภาพชีวิตที่เป็นจริง เข้าใจอดีต ปัจจุบัน และอนาคตได้จากการศึกษา ชีวิตและการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในชุมชนของตนเอง สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะมีค่ายิ่งต่อการปรับปรุงตนเอง ปรับปรุงสิ่งแวดล้อมของตนให้มีค่าและเหมาะสมในการดำรงชีวิตที่ดี
5. ทำให้ผู้เรียนมีความสัมพันธ์กับชุมชนและสิ่งแวดล้อมอย่างใกล้ชิด ทำให้เป็นผลดีต่อการดำเนินชีวิตอยู่ในชุมชนและสิ่งแวดล้อมนั้น
6. ทำให้ผู้เรียนมองเห็นประโยชน์ของการเรียนรู้ และการศึกษายิ่งขึ้น เนื่องจากการเรียนรู้จากสิ่งที่เป็นจริง ชีวิตจริง ผู้เรียนสามารถทำความเข้าใจและนำสิ่งที่เรียนมาใช้ประโยชน์ในชีวิตได้
7. การเรียนรู้จากทรัพยากรต่าง ๆ นั้นหาได้ง่าย เนื่องจากเป็นสิ่งที่มียู่แล้วในชุมชน เพียงแต่โรงเรียนจะต้องศึกษา สืบหา ทำความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น
8. ประหยัดเงิน ประหยัดเวลา เนื่องจากสิ่งที่ใช้มียู่แล้วในชุมชน
9. ทำให้ชุมชนมีความตื่นตัวในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม หรือด้านอื่นใดก็ตามที่โรงเรียนก่อให้เกิดการเรียนรู้ขึ้น เนื่องจากสิ่งที่เรียนนั้นสัมพันธ์เกี่ยวข้องโดยตรงกับชุมชน
10. ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนจะดำเนินไปได้อย่างดี เนื่องจากต่างฝ่ายต่างเห็นประโยชน์ และก่อประโยชน์แก่นักเรียน
11. ปลุกฝังและส่งเสริมสภาพการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้ผู้เรียนและชุมชนได้

ศรีสกุล วิบูลย์วงศ์ (2544) กล่าวถึงความสำคัญของแหล่งทรัพยากรชุมชนที่มีต่อการเรียนการสอนว่า แหล่งทรัพยากรชุมชนนั้นมีความสำคัญต่อการเรียนการสอนเป็นอย่างมาก เพราะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และเข้าใจสภาพชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ได้อย่างแท้จริง และเป็นการได้รับประสบการณ์ตรงที่โรงเรียนจะใช้ทรัพยากรของชุมชนให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาได้คืบนั้น โรงเรียนจะต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับทรัพยากรของชุมชนอย่างเพียงพอ ทั้งในด้านแหล่งทรัพยากรและรายละเอียดเกี่ยวกับทรัพยากรนั้น ๆ โรงเรียนยังมีความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรมากเพียงใด ก็ยิ่งใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางการศึกษาได้มากยิ่งขึ้นเพียงนั้น”

นิจพร สุขสวัสดิ์อำนาจ (2541) ได้กล่าวว่าการใช้แหล่งวิทยาการที่เป็นสถานที่ จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนการสอนก็ต่อเมื่อ ครูมีการกำหนดจุดประสงค์ที่แน่ชัด แสวงหาสถานที่ที่มีความสอดคล้องเหมาะสมกับวัตถุประสงค์การเรียน ตรงกับความสนใจของนักเรียน มีการวางแผนการใช้อย่างรัดกุมรอบคอบ กำหนดประเด็นที่จะศึกษาและตารางเวลาในการเดินทาง แล้วดำเนินการให้เป็นไปตามขั้นตอนที่วางไว้อย่างเหมาะสม จะช่วยให้การเรียนของเด็กได้ผลดี

เซฟเวอร์ (Shaver, 1991 อ้างถึงใน พวงรัตน์ วิทิตมาภรณ์, 2541 : 43) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการใช้แหล่งความรู้ชุมชนว่า ชุมชนเป็นแหล่งทรัพยากรที่มีคุณค่าในการสอน การใช้แหล่งความรู้ ชุมชนมาประกอบการเรียนการสอน เป็นการดึงดูความสนใจของนักเรียน ช่วยให้การเรียนของเด็กได้ผลดี เด็กได้เรียนจากของจริง ทำให้มีความเข้าใจในเนื้อหาวิชามากขึ้น

กล่าวโดยสรุป คือ การใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนและชนชาตินั้นมีความสำคัญต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นอย่างยิ่ง เพราะการได้รับประสบการณ์ตรงจากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและชนชาตินั้น จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และตระหนักถึงคุณค่าทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นของตน เป็นโอกาสที่ดีที่ผู้เรียนได้รับความรู้เพิ่มเติม ควบคู่กับการฝึกความสามารถในการเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น การสังเกต การตั้งคำถาม การปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ซึ่งความรู้ความเข้าใจ รวมถึงความสามารถที่ผู้เรียนได้รับจากกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้นั้น ล้วนเป็นสิ่งที่ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ ทำให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของความรู้และความ สามารถที่ตนได้เรียนรู้ ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดความรัก และความเพลิดเพลินในการเรียนรู้มากยิ่งขึ้น

3. ประเภทของแหล่งเรียนรู้ที่ใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้

นิพนธ์ สุขปรีดี (2539 อ้างถึงใน ดี สูงสว่าง, 2546 : 17-18) ได้เสนอแหล่งความรู้ในชุมชนที่นำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน สามารถจัดแบ่งประเภทต่าง ๆ ได้ดังต่อไปนี้

1) แหล่งความรู้ประเภทท้องถิ่น หมายถึง วัสดุหรืออุปกรณ์ที่หาภายในท้องถิ่นที่ครูและผู้เรียนสามารถนำมาคิดแปลงใช้ในการกระบวนการเรียนการสอนได้ เช่น ใบไม้ กระจาด ก้อนหิน ดิน แร่ เปลือกหอย ต้นกก เศษไม้ และเหรียญโบราณ เป็นต้น

2) แหล่งความรู้ประเภทบุคคล หมายถึง บุคลากรในท้องถิ่นที่ครูผู้สอนและผู้เรียนสามารถเชิญมาให้ความรู้ในโรงเรียน หรือออกไปพบปะ พูดคุย สัมภาษณ์ได้ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน นายอำเภอ ตำรวจ ทหาร นายกศมาคม พระสงฆ์ พ่อค้าแม่ค้า พนักงานไฟฟ้า แพทย์ และเจ้าพนักงานอำเภอ เป็นต้น

3) แหล่งความรู้ประเภทสถานที่ หมายถึง อาคาร บริเวณก่อสร้าง รวมทั้งวัสดุอุปกรณ์ในท้องถิ่นที่ครูและผู้เรียนสามารถออกไปศึกษาหาความรู้ ให้ได้มาซึ่งคำตอบที่ตรงกับเป้าหมายของการเรียนการสอนได้ เช่น สำนักงานไปรษณีย์ โรงไฟฟ้า โรงประปา ที่ว่าการอำเภอ ค่ายทหาร วัด สถานีตำรวจ โรงพยาบาล โรงเรียน โรงงานอุตสาหกรรม สวน ไร่นา แม่น้ำ และภูเขา เป็นต้น

4) แหล่งความรู้เฉพาะกิจ หมายถึง แหล่งความรู้ที่เป็นกิจกรรมของชุมชนในท้องถิ่นที่จัดขึ้นในเวลาและโอกาสที่เหมาะสม ผู้เรียนและครูสามารถที่จะออกไปศึกษาได้จากชุมชน เช่น วันปืยมหาราช วันสงกรานต์ งานวันขึ้นปีใหม่ วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา และกิจกรรมวันสำคัญทางศาสนาอิสลาม หรือประเพณีวัฒนธรรมที่ปฏิบัติสืบมาของท้องถิ่น เป็นต้น

สำหรับสื่อประเภทต่าง ๆ ที่เป็นแหล่งทรัพยากรในชุมชนที่นำมาใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชนนั้น ปรีชา มาละวรรณโณ (2545 : 17) ได้แบ่งประเภทของสื่อที่เป็นแหล่งทรัพยากรในชุมชน (Community Resources) ไว้ดังนี้

1) แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีข้อมูลข่าวสารความรู้ซึ่งอยู่ในโรงเรียนในการจัดและพัฒนาแหล่งความรู้ของแต่ละโรงเรียนมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับศักยภาพของโรงเรียน แต่อย่างไรก็ตามการพัฒนาแหล่งเรียนรู้จะเกิดประสิทธิผล เมื่อนักเรียนเข้าไปศึกษาหาความรู้ ตัวอย่างแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน ได้แก่ ห้องสมุด ห้องปฏิบัติการ ศูนย์พัฒนาการเรียนการสอน วิชาต่าง ๆ ศูนย์การเรียนรู้ด้วยตนเอง แหล่งธรรมชาติในโรงเรียน สวนต่าง ๆ ในโรงเรียน เป็นต้น

2) แหล่งเรียนรู้นอกโรงเรียนและวิถีชีวิต เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีข้อมูลข่าวสารความรู้ซึ่งอยู่ภายนอกโรงเรียนและวิถีชีวิตชุมชน ในการจัดให้นักเรียนเข้าไปศึกษาหาความรู้ต้องมีการประสานความร่วมมือ และมีเป้าหมายในการใช้บริการที่ชัดเจน ตัวอย่างแหล่งเรียนรู้นอกโรงเรียนและในวิถีชีวิต ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน สถานประกอบการ สถานที่ราชการ แหล่งธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เป็นต้น

จากที่กล่าวมาข้างต้นแหล่งเรียนรู้ที่ใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้นั้น สามารถแบ่งได้หลายประเภทขึ้นอยู่กับเกณฑ์ เช่น แหล่งเรียนรู้ตามสภาพภูมิศาสตร์ที่สามารถจำแนกแหล่งเรียนรู้ได้ตามสถานที่ตั้งของแหล่งเรียนรู้นั้น ได้แก่ แหล่งเรียนรู้ในชุมชนเมือง และแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น ถ้าแบ่งตามลักษณะของแหล่งเรียนรู้นั้น สามารถแบ่งได้เป็นแหล่งเรียนรู้ประเภทท้องถิ่น แหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคล แหล่งเรียนรู้ประเภทสถานที่ และแหล่งเรียนรู้เฉพาะกิจ นอกจากนี้ยังสามารถแบ่ง

โดยใช้ชนิดของแหล่งเรียนรู้เป็นเกณฑ์ ได้แก่ แหล่งเรียนรู้ที่เป็นทรัพยากรทางธรรมชาติ แหล่งเรียนรู้ที่เป็นทรัพยากรบุคคล และแหล่งเรียนรู้ที่เป็นทรัพยากรทางสังคม

4. แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติ

การวิจัยนี้ให้ความสำคัญต่อกระบวนการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชน และเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ที่ผู้วิจัยเห็นความสำคัญว่า ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้จากผู้สอนได้ จัดกระบวนการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติได้ดีกว่าสอดคล้องกับ สุมน อมรวิวัฒน์ (2545 : 2-5) ที่กล่าวไว้ว่า กระบวนการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาตินั้น เป็นแนวทางหนึ่งที่โรงเรียนสามารถปฏิบัติได้ทันที คือ จัดกระบวนการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ของชุมชนและธรรมชาติ เป็นการเก็บเกี่ยวความรู้จากสิ่งรอบ ๆ ตัวที่ถือเป็นชุมชนทรัพยากรที่เราสามารถค้นพบความรู้ได้อย่างไม่มีหมดสิ้น

จากการพิจารณารายละเอียดของความรู้ ที่สามารถเรียนรู้จากชุมชนและธรรมชาตินั้น สุมน อมรวิวัฒน์ ได้นำเสนอไว้ โดยสามารถแบ่งได้เป็น 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 คือ เนื้อหาความรู้และเรื่องราวที่สามารถเรียนรู้จากชุมชน เช่น เรื่องสถาบันของชุมชน วิถีชีวิตและการทำมาหากินในชุมชน โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญในวัดซึ่งเป็นสถานที่ทำบุญตามประเพณี ตลาดร้านขายของชำ ลานนวดข้าว โรงงานขนาดเล็กในหมู่บ้าน ป่า ห้วยหนองคลองบึง ที่ชาวบ้านมาหาอาหาร เก็บหน่อไม้ เก็บเห็ด หาปลา ทุกแห่งล้วนเป็นห้องเรียนธรรมชาติที่เปิดกว้างสร้างบรรยากาศ และจินตนาการอันกว้างไกล

ส่วนที่ 2 คือ การเรียนรู้จากธรรมชาติได้ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจความจริงของชีวิตที่มีการเปลี่ยนแปลง มีการต่อสู้ดิ้นรน มีปัญหา มีสุนทรียภาพ มีคุณค่า ทั้งความจริง ความงาม และความดี ในทางตรงกันข้ามธรรมชาติก็มีทั้งความเสื่อมสลาย และความโหดร้ายทำลายล้าง ดังคำกล่าวที่ว่า “ดิน น้ำ ลม ไฟ นั้นมีคุณอนันต์ และโทษมหันต์” มนุษย์จึงจำเป็นต้องได้เรียนรู้การอยู่ร่วมกับธรรมชาติ การอนุรักษ์และยอมรับคุณค่าของธรรมชาติ ปรับตนเองได้ในความเปลี่ยนแปลง ผู้เรียนจะเรียนรู้จากธรรมชาติได้ดี ก็ต่อเมื่อเขาได้รับการปลดปล่อยจากห้องเรียนที่กักขังเขาไปสู่ธรรมชาติ และมีโอกาสหันกลับมาเรียนรู้เพื่อรู้จักตนเองว่าเป็นธรรมชาติ และสัมพันธ์กับธรรมชาติอย่างไร

นอกจากนี้สุมน อมรวิวัฒน์ (2545 : 10) ยังได้กล่าวถึง หลักการพื้นฐานความคิดในการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ที่ขยายวงกว้างออกสู่ชุมชนและธรรมชาติไว้ ดังต่อไปนี้

1. การเรียนรู้เกิดขึ้นได้กับทุกคนในทุกสถานที่ ทุกเวลา
2. แหล่งเรียนรู้ของชุมชนมีอยู่มากมาย ทั้งที่เป็นองค์กรจัดตั้ง สถาบันในชุมชน วิถีชีวิต การทำมาหากิน ประเพณี พิธีกรรม และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

3. การเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติ เป็นกระบวนการที่มีความสุข สร้างสรรค์ความคิด และประสบการณ์ชีวิตที่มีคุณค่า

จากสาระในข้างต้น สามารถสรุปแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติได้ว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาตินั้น เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้นอกห้องเรียน ได้ลงสัมผัสและศึกษาเรียนรู้ความรู้ที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ สังคม ชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ช่วยสร้างประสบการณ์ตรงต่อการดำรงชีวิตได้เรียนรู้ และค้นพบข้อความรู้ที่นอกเหนือจากในหนังสือและตำราเรียน ในขณะที่เดียวกันผู้สอนก็มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ไปกับผู้เรียนด้วย เป็นบรรยากาศการเรียนรู้ที่สนุกสนาน ได้ฝึกความคิดและจินตนาการที่หลากหลายยิ่งขึ้น

5. หลักเกณฑ์การจัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้

การนำแหล่งเรียนรู้มาใช้ในการจัดการเรียนการสอนนั้น ย่อมทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้มากยิ่งขึ้น แต่การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นดังกล่าวนี้จะมีประสิทธิภาพมากหรือน้อยเพียงใด แตกต่างจากการเรียนรู้ที่เกิดจากการสอนแบบปกติที่จัดในชั้นเรียนเพียงใดนั้น นั้นขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของเกณฑ์ในการคัดเลือกและพิจารณาแหล่งเรียนรู้ รวมถึงขั้นตอนการเตรียมการสำหรับใช้แหล่งเรียนรู้ที่ครูผู้สอน ผู้ซึ่งทำหน้าที่จัดการเรียนรู้ที่นำแหล่งเรียนรู้เข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่ง นิพนธ์ สุขปริดี (2539 อ้างถึงใน ดี สูงสว่าง, 2546 : 20-21) ได้สรุปหลักเกณฑ์การจัดการเรียนรู้ โดยใช้แหล่งเรียนรู้ที่สามารถนำผู้เรียนไปสู่การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ คือ หลักเกณฑ์การเลือกแหล่งความรู้ในชุมชนในการเรียนการสอน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของบทเรียน ควรพิจารณาถึงสิ่งต่อไปนี้ คือ

1. สิ่งที่ควรคำนึงในการเลือกสื่อการสอนชุมชน

1.1 สื่อการสอนในชุมชนที่เลือกมาใช้ในกระบวนการเรียนการสอนนั้น เหมาะสมกับจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนมากที่สุด สื่อช่วยสร้างสถานการณ์การเรียนการสอนให้ผู้เรียนบรรลุเป้าหมายได้รวดเร็วที่สุด

1.2 เลือกสื่อการสอนในชุมชนที่เหมาะสมกับประสบการณ์เดิมของผู้เรียน ซึ่งจะช่วยให้การถ่ายโยงความรู้ของผู้เรียนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และยังช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้อย่างต่อเนื่องกับประสบการณ์เดิม

1.3 ควรเลือกสื่อการสอนในชุมชนให้ตรงกับความเหมาะสม และความพร้อมของผู้เรียน ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยความกระตือรือร้น

1.4 การเลือกสื่อการสอนในชุมชน จะต้องเลือกสื่อการสอนในชุมชนที่ประหยัดทรัพยากร

2. ขั้นตอนการพิจารณาเลือกสื่อการสอนในชุมชน

2.1 เลือกสื่อการสอนในชุมชนจากรายการที่โรงเรียน หรือศูนย์สื่อการสอนของกลุ่มโรงเรียนได้รวบรวมไว้

2.2 สํารวจข้อมูลต่าง ๆ ที่จะนำมาพิจารณาประกอบการใช้แหล่งสื่อการสอน

2.3 เลือกรูปแบบของสื่อการสอนให้เหมาะสมที่สุด

2.4 ตัดสินใจเลือกสื่อการสอนชุมชนที่เหมาะสมที่สุด เพื่อที่จะได้แหล่งของสื่อการสอนชุมชนที่ดีที่สุด และเหมาะสมกับการเรียนการสอนที่สุด

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ครูต้องเลือกแหล่งเรียนรู้ให้ตรงกับเนื้อหาประวัติศาสตร์ที่กำหนดให้เรียน ตลอดจนจัดให้เหมาะสมกับระดับความรู้ความสามารถทางสติปัญญาและความเข้าใจของเด็กแต่ละวัย ซึ่งในแต่ละชั้นในแต่ละชุมชนหรือท้องถิ่นย่อมมีความแตกต่างกัน ดังเช่น วชิระ อินทร์อุดม (2525 อ้างถึงใน นราลักษณ์ จจิจิตร, 2542 : 28-29) ได้เสนอเกณฑ์ในการเลือกแหล่งความรู้ในชุมชน ที่ควรพิจารณาจากองค์ประกอบเหล่านี้ คือ

1. องค์ประกอบในการเลือกแหล่งความรู้ในชุมชน

1.1 ความตรงในเนื้อหา หมายถึง สื่อและแหล่งความรู้ที่เลือก สามารถที่จะให้ข้อมูลได้ตรงตามเนื้อหา ตรงตามหลักสูตร ตรงตามจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอน

1.2 มีความเหมาะสมในด้านต่าง ๆ ต่อไปนี้

1.2.1 ประสบการณ์เดิมของผู้เรียน

1.2.2 ระดับความพร้อม วัย และเชาวน์ปัญญาของผู้เรียน

1.2.3 รูปแบบและคุณลักษณะที่ดีของแหล่งความรู้

1.3 สะดวกและประหยัดค่าใช้จ่าย เพราะในชุมชนต้องอาศัยความสะดวกในการไปใช้แหล่งความรู้ชุมชน ตลอดจนต้องประหยัดค่าใช้จ่ายด้วย โดยคำนึงถึงการใช้แหล่งความรู้ชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยเสียค่าใช้จ่ายน้อยที่สุด

นอกจากองค์ประกอบทั้งสามประการแล้ว ผู้เลือกควรได้พิจารณาในรายละเอียดของสื่อที่มีอยู่ในแหล่งสื่อการสอนต่าง ๆ ด้วย โดยพิจารณาดังนี้

1) สื่อนั้นสัมพันธ์กับเนื้อหาที่สอนเพียงใด

2) เนื้อหาสาระของแหล่งความรู้ชุมชนให้ประโยชน์ต่อผู้เรียนและชุมชนเพียงใด

3) ตรงกับวัตถุประสงค์การสอนมากน้อยเพียงใด

4) มีระดับความยากง่ายเพียงใด

5) ให้ประสบการณ์ตรง และประสบการณ์รองมากน้อยเพียงใด

- 6) ตรงกับความต้องการของครูเพียงใด
  - 7) มีความทันสมัยหรือไม่เพียงใด
  - 8) เป็นประโยชน์และใช้ได้ยาวนานเพียงใด
  - 9) มีจำนวนมากพอที่จะหมุนเวียนหรือไม่
  - 10) มีคุณภาพทางเทคนิคเพียงใด
2. ขั้นตอนการพิจารณาเลือกแหล่งความรู้ในชุมชน ครูผู้สอนควรมีหลักเกณฑ์ดังนี้
- 2.1 มีความสะดวก คล่องตัวในการใช้แหล่งความรู้ นั้น ๆ เช่น สะดวกในการพาผู้เรียนไปชม พาไปฝึกงาน หรือไปฟังการบรรยาย การสาธิต
  - 2.2 เวลาแหล่งความรู้ที่เลือกไว้ สามารถจัดตารางเวลาที่เอื้อประโยชน์ต่อการสอน โดยไม่กระทบกระเทือนต่อเวลาเรียนที่ระบุไว้ตามหลักสูตร
  - 2.3 งบประมาณการไปใช้แหล่งการศึกษาที่เลือกไว้นั้น สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมากนักหรือไม่เพียงใด คຸ້ມค่าการลงทุนหรือไม่
  - 2.4 การสนับสนุนและความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับแหล่งความรู้ และการแก้ปัญหา ร่วมกัน

จากรายละเอียดในข้างต้น สามารถสรุปหลักเกณฑ์ในการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ได้ว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพนั้นจะต้องมีการคัดเลือกแหล่งเรียนรู้ที่จะนำมาใช้โดยต้องพิจารณาถึงแหล่งเรียนรู้ที่มีความเหมาะสม และสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการเรียนรู้ในครั้งนั้น ดังนั้นในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ จึงเลือกนำนักเรียนศึกษาแหล่งเรียนรู้ในอำเภอสิงหนคร และอำเภอเมืองจังหวัดสงขลา ซึ่งมีสื่อและแหล่งความรู้ที่จะให้ข้อมูลได้ตรงตามเนื้อหาตรงตามจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอน อีกทั้งมีความเหมาะสมกับประสบการณ์เดิมและความพร้อมของผู้เรียน รวมถึงความเหมาะสมในด้านงบประมาณที่ใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้

6. วิธีการจัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้

การวิจัยนี้ให้ความสำคัญต่อกระบวนการจัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ ซึ่งผู้วิจัยเห็นความสำคัญว่า การที่ครูได้จัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ให้นักเรียนได้ศึกษาความรู้จากทรัพยากรชุมชนและแหล่งเรียนรู้ทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้ ได้ดีกว่า มีวิธีการนำแหล่งทรัพยากรชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการเรียนการสอนหลากหลายวิธี ซึ่งศิริกาญจน์ โกสุมภ์ และคารณี คำวุ้นนัง (2545 : 25-40) ได้รวบรวมไว้ดังนี้

“การเรียนรู้แบบบูรณาการ เป็นการสอนที่มีลักษณะสหสัมพันธ์และเชื่อมโยงกันของวิชาการหลาย ๆ แขนง กระบวนการเชื่อมโยงจะช่วยให้นักเรียนมองเห็นความเชื่อมโยงของประสบการณ์ต่าง ๆ

และสามารถนำความคิดไปใช้ในสถานการณ์ที่หลากหลาย ความเข้าใจและความรู้จะเกิดขึ้นเมื่อนักเรียนมองเห็นความหมายของโลกด้วยประสบการณ์ของตนเอง และวิธีการปฏิบัติตนในสังคม ด้วยการทำงานร่วมกับผู้อื่น การเข้าร่วมในกิจกรรมของหมู่คณะ การเรียนรู้จากหลักสูตรที่มีลักษณะบูรณาการ การให้นักเรียนทำกิจกรรมร่วมกัน การสอนแบบใช้ประสบการณ์ตรง การสร้างสถานการณ์ที่เร้าความสนใจ การให้นักเรียนหาทางสนองความสนใจของตนเอง การมีวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนคิดริเริ่มและแสดงออก โดยนักเรียนเป็นผู้คิดและกระทำตามธรรมชาติของตนเอง จากแนวคิดดังกล่าวจะเห็นว่าแหล่งการเรียนรู้มีบทบาทอย่างสำคัญยิ่ง ที่จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถสร้างความรู้ด้วยตนเอง เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง รู้จักการคิดแบบองค์รวม และเรียนรู้ด้วยวิธีการที่หลากหลาย เพราะแหล่งการเรียนรู้จะเป็นแหล่งที่เอื้ออำนวยให้ครูผู้สอนสามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการให้แก่ผู้เรียนได้อย่างสมบูรณ์ที่สุด ไม่ว่าจะเป็นแหล่งการเรียนรู้ตามธรรมชาติ หรือแหล่งการเรียนรู้ที่ครูผู้สอนจัดทำขึ้นในโรงเรียน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงความรู้ที่ได้รับจากแหล่งการเรียนรู้ไปสู่ประสบการณ์จริงในชีวิตประจำวัน และเข้าใจความรู้ความคิดที่ได้รับจากการทำกิจกรรมมากกว่าการรับรู้ว่าทำกิจกรรมอะไรบ้าง

การเรียนรู้โดยโครงการ เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อและหลักการปฏิรูปการเรียนรู้ที่สำคัญ คือ การเรียนรู้เชิงบูรณาการ การเรียนรู้จากสภาพจริง การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง การเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความสนใจ ความต้องการและศักยภาพของผู้เรียน ซึ่งมีลักษณะสำคัญดังนี้

1. เป็นการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการหลักสูตรกับกระบวนการจัดการเรียนรู้ของครูผู้สอน และการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างกลมกลืนกัน
2. ผู้เรียนมีโอกาสเลือกเรียนรู้ในประเด็นปัญหาที่ตนเองสนใจ และต้องการศึกษาด้วยตนเอง
3. เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สร้างให้ผู้เรียนมีทักษะที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิต
4. เป็นวิธีการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถสร้างความรู้ด้วยตนเอง
5. เป็นการเรียนรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างลึกซึ้งเป็นระบบ มีขั้นตอนและมีความต่อเนื่อง
6. เป็นการหาคำตอบจากข้อสงสัยโดยใช้ทักษะการเรียนรู้และปัญหาหลายด้าน
7. เป็นการเรียนรู้จากแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลาย ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติและฝึกการคิดหลายแบบ

การเรียนรู้โดยโครงการนี้ นับว่าเป็นวิธีการที่ครูผู้สอนจะเสนอแนะให้ผู้เรียนได้ศึกษาจากสภาพจริงและจากแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลายมากขึ้น

การเรียนรู้จากสภาพจริง เป็นการจัดการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนได้รับความรู้ โดยเริ่มต้นจากการให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติในสภาพจริง แล้วนำผลการเรียนรู้จากการปฏิบัติมาสร้างเป็นความคิดรวบยอดของผู้เรียนแต่ละคน แล้วนำไปสู่การสร้างทฤษฎีของผู้เรียนแต่ละคน ซึ่งอาจจะเหมือนหรือต่างกันได้ โดยผู้สอนจะเป็นผู้ระดมให้ผู้เรียนแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และนำความรู้ที่ผู้เรียนแต่ละคนได้เรียนรู้มา มาสร้างเป็นองค์ความรู้หรือทฤษฎีพื้นฐานใหม่ร่วมกัน โดยลักษณะการจัดกิจกรรมตามสภาพจริงจะมีลักษณะดังนี้

1. การจัดการเรียนการสอนให้มีภาคปฏิบัติในชีวิตจริง สามารถถ่ายโยงไปสู่สถานการณ์ใหม่ได้
2. ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ใช้ความคิดและปฏิบัติอย่างมีความหมายต่อผู้เรียน จะทำให้ผู้เรียนมุ่งมั่นทำผลงานให้สำเร็จ กระตุ้นให้ผู้เรียนอยากคิด อยากทดลอง และปฏิบัติด้วยการกำหนดเป้าหมายที่ท้าทาย ยั่ว และเป็นไปได้ในชีวิตจริง
3. เน้นให้ผู้เรียนปฏิบัติตามแนวทางของตนเอง เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีอิสระในการคิด และปฏิบัติในสิ่งที่ชอบ

4. ส่งเสริมให้นำความรู้จากหลายเนื้อหาและหลายวิชามาประยุกต์ใช้

โดยในการจัดการเรียนรู้ตามสภาพจริง ผู้สอนจะต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการสอนจากผู้บอกเป็นผู้จัดการเรียนรู้ เป็นผู้ช่วยให้ผู้เรียนสร้างความรู้ด้วยตนเอง ซึ่งผู้สอนจะต้องให้ผู้เรียนตั้งเป้าหมายและวางแผนการศึกษาให้เหมาะสมกับความถนัดและความสามารถของตนเอง รู้จักนำแหล่งเรียนรู้ทั้งในและนอกโรงเรียนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการเรียนการสอน

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ครูต้องมีเป้าหมายการจัดการเรียนรู้ให้ชัดเจนว่าต้องการให้นักเรียนเรียนรู้สิ่งใด และสามารถเชื่อมโยงไปสู่การเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ ตามหลักสูตรที่วางไว้ การเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ชุมชนจึงจะมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุด สอดคล้องกับพินิจดา วีระชาติ (2542 อ้างถึงใน ดี สูงสว่าง, 2546 : 23) ซึ่งได้เสนอวิธีการใช้ประโยชน์จากการใช้แหล่งทรัพยากรชุมชนไว้ 3 วิธี คือ

1. การนำสิ่งต่าง ๆ นั้นเข้ามาในห้องเรียน ครูอาจเอามาเองหรือให้นักเรียนช่วยกันนำมา ครูต้องพิจารณาว่านักเรียนต้องนำมาได้สะดวก ไม่ยุ่งยากลำบากในการนำมาและการเดินทางของนักเรียน สิ่งที่นักเรียนนำมาส่วนมากเป็นสัตว์เลี้ยง หรือไม่ก็เป็นเพียงส่วนใดส่วนหนึ่งของสิ่งที่จะเรียนรู้ เช่น ใบไม้ กิ่งไม้ ดิน หิน และแร่ เป็นต้น
2. ครูนำนักเรียนออกไปศึกษานอกสถานที่ เพื่อศึกษาสิ่งต่าง ๆ นั้นตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดของการเรียนรู้ เช่น นำนักเรียนไปสวนสาธารณะ ไปดูป่าไม้ ภูเขา เหมือนแร่ สวนสัตว์ แม่น้ำ ฟาร์มเลี้ยงสัตว์ นา และไร่ เป็นต้น

3. การให้นักเรียนทำกิจกรรมเพื่อเสริมความรู้ความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ เช่น ให้นักเรียนเลี้ยงสัตว์ในโรงเรียน ปลูกต้นไม้ เก็บตัวอย่างของพืช ดิน หิน แร่ เป็นต้น ครูอาจให้นักเรียนทำที่โรงเรียน หรือทำที่บ้านก็ได้แล้วแต่ความเหมาะสม

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าการนำแหล่งเรียนรู้มาให้ผู้เรียนศึกษาและสัมผัสภายในห้องเรียน หรือการนำผู้เรียนออกไปเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ที่อยู่ภายนอกห้องเรียน รวมถึงการให้ผู้เรียนทำกิจกรรมเสริมที่มีโอกาสได้สัมผัสกับแหล่งเรียนรู้ด้วยตนเองนั้น ล้วนเป็นวิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ที่มีคุณค่ายิ่ง โดยเฉพาะการจัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ซึ่งนำนักเรียนไปศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดสงขลา เพื่อศึกษาค้นคว้าความเป็นมาของชนชาติไทย เรื่องราวของประเทศไทยในอดีต จำเป็นต้องอาศัยวิธีการทางประวัติศาสตร์ และหลักวิชาการสาขาต่าง ๆ มาช่วยในการวิเคราะห์ประเมินคุณค่า และตีความหลักฐานที่ค้นพบหรือเกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนน่าเชื่อถือ วิธีการดังกล่าวนี้เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้โดยตรงจากทรัพยากรและสิ่งมีชีวิตรวมถึงบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่กำลังศึกษาส่งผลให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ และความเพลิดเพลินในการเรียนรู้ ควบคู่ไปกับการได้รับความรู้และความสามารถที่มีประโยชน์ด้วย

การศึกษานอกสถานที่

การศึกษานอกสถานที่หรือทัศนศึกษาจัดเป็นการเรียนรู้จากสภาพจริงอย่างหนึ่ง เพราะเป็นการจัดการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสนใจ และกระตือรือร้นที่จะไปศึกษานอกสถานที่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นการศึกษานอกสถานที่ที่เป็นการศึกษานอกห้องเรียน แต่ยังคงอยู่ในบริเวณโรงเรียนหรือการไปศึกษาชุมชนนอกโรงเรียน หรือการศึกษาสถานที่แหล่งการเรียนรู้ที่อยู่ไกลจากชุมชน ต่างอำเภอหรือต่างจังหวัด การศึกษานอกสถานที่จึงเป็นวิธีจัดการเรียนรู้ที่มีความหมายสำหรับผู้เรียน เพราะนอกจากผู้เรียนจะได้เรียนรู้จากสภาพจริง หรือเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงแล้ว การศึกษานอกสถานที่ยังช่วยขยายโลกทัศน์ หรือสร้างมุมมองใหม่ในการมองสิ่งต่าง ๆ รอบตัว หรือสามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับสิ่งแวดล้อมรอบตัว

ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้นอกสถานที่ มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ครูผู้สอนและผู้เรียนต้องวางแผนร่วมกันเพื่อนำไปสู่การเรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอน ซึ่งผู้วิจัยเห็นความสำคัญว่าการจัดกิจกรรมที่ใช้แหล่งการเรียนรู้ สามารถทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ดีกว่าเด็กที่เรียนรู้ในห้องเรียน และวิธีการศึกษานอกสถานที่ที่มีประเด็นสำคัญที่ควรรู้และปฏิบัติให้ถูกต้องดังนี้

1. ความหมายของการศึกษานอกสถานที่

การวิจัยนี้ให้ความสำคัญต่อกระบวนการจัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ออกศึกษานอกสถานที่ ผู้วิจัยเห็นความสำคัญว่า การที่ครูจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน เพื่อให้นักเรียนได้ศึกษาความรู้จากทรัพยากรชุมชนและแหล่งเรียนรู้ทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน ครูต้องเข้าใจความหมายของการศึกษานอกสถานที่ว่า มีกระบวนการจัดและมีประโยชน์อย่างไร ผู้เรียนจึงจะเกิดการเรียนรู้ได้ดีกว่า ซึ่งในที่นี้ผู้วิจัยได้รวบรวมความหมายของการศึกษานอกสถานที่หรือการไปทัศนศึกษา ที่นักการศึกษาและนักวิชาการหลายท่านได้ให้ไว้ดังนี้

ศิริกาญจน์ โกสุมภ์ และดารณี คำวังนัง (2545 : 52) กล่าวว่า การศึกษานอกสถานที่ จัดเป็นการจัดการเรียนรู้จากสภาพจริงอย่างหนึ่ง เพราะเป็นการจัดการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสนใจ และกระตือรือร้นที่จะไปศึกษานอกสถานที่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นการศึกษานอกสถานที่ที่เป็นการศึกษานอกห้องเรียน แต่ยังคงอยู่ภายในบริเวณโรงเรียนหรือการไปศึกษาชุมชนนอกโรงเรียน การศึกษานอกสถานที่จึงเป็นวิธีการจัดการเรียนรู้ที่มีความหมายสำหรับผู้เรียน เพราะนอกจากผู้เรียนจะได้เรียนรู้จากสภาพจริงหรือเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงแล้ว การศึกษานอกสถานที่ยังจะช่วยขยายโลกทัศน์ หรือสร้างมุมมองใหม่ในการมองสิ่งต่าง ๆ รอบตัว ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่นอกสถานที่ มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ครูผู้สอนและผู้เรียน ต้องมีการวางแผนและเตรียมการศึกษานอกสถานที่อย่างมีขั้นตอน และผู้เรียนต้องรู้เป้าหมายในการศึกษานอกสถานที่ รู้บทบาทและสิ่งที่ตนเองต้องปฏิบัติ ขณะศึกษานอกสถานที่อย่างชัดเจน เพื่อให้ได้รายละเอียดจากการศึกษานอกสถานที่ในแต่ละครั้งอย่างครบถ้วน

ศรีสกุล วิบูลย์วงศ์ (2544 อ้างถึงใน ดี สูงสว่าง, 2546 : 24) ได้ให้ความหมายถึงการศึกษานอกสถานที่ไว้ว่า เป็นเทคนิคและวิธีการชนิดหนึ่ง ที่จะทำให้ผู้เรียนมีโอกาสได้รับประสบการณ์ตรงจากแหล่งวิทยาคารนอกห้องเรียน ไม่ว่าจะเป็สถานที่สำคัญ วัตถุสิ่งของ หรือบุคคลสำคัญ ทำให้ผู้เรียนมีโอกาสรู้จักชุมชนดียิ่งขึ้น มีความพร้อมและสามารถปรับตัวกับชีวิตความเป็นอยู่ในสังคมได้เป็นอย่างดี

ทิสนา แคมมณี (2547 : 343) ได้ให้ความหมายของวิธีการสอนแบบศึกษานอกสถานที่ไว้ว่า เป็นกระบวนการที่ผู้สอนใช้ในการช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดโดยผู้สอนและผู้เรียนร่วมกันวางแผนและเดินทางไปศึกษาเรียนรู้ ณ สถานที่อันเป็นแหล่งความรู้ในเรื่องนั้น (ซึ่งอยู่นอกสถานที่ที่เรียนกันอยู่เป็นปกติ) โดยมีการศึกษาสิ่งต่าง ๆ ในสถานที่นั้นตามกระบวนการหรือวิธีการที่ได้วางแผนไว้ และมีการอภิปรายสรุปการเรียนรู้จากข้อมูลที่ได้ศึกษามา

จากความหมายข้างต้น พอสรุปได้ว่า การศึกษานอกสถานที่เป็นการเรียนรู้จากสถานที่สิ่งมีชีวิต รวมถึงวัตถุสิ่งของทุกอย่างที่อยู่ภายนอกสถานศึกษาอย่างมีจุดมุ่งหมาย สอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ซึ่งต้องการให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรงจากแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ในสภาพจริงที่ปรากฏ อยู่ในชุมชนและท้องถิ่นของตน การศึกษานอกสถานที่จะช่วยกระตุ้นความสนใจด้านต่าง ๆ ของผู้เรียน ส่งเสริมให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้และเรียนรู้ด้วยตนเองจากบุคคลและสิ่งแวดล้อมรอบตัว

2. ความสำคัญของการศึกษานอกสถานที่

การวิจัยนี้เห็นความสำคัญของการจัดการศึกษานอกสถานที่ ที่นับว่าเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่มีผลโดยตรงต่อการเรียน ซึ่งคุณค่าและประโยชน์ของการศึกษานอกสถานที่นั้น สมสิทธิ์ จิตรสถาพร (2535 อ้างถึงใน ดี สูงสว่าง, 2546 : 25) ได้กล่าวว่า การศึกษานอกสถานที่นอกจากจะมีคุณค่าในฐานะสื่อประเภทหนึ่งแล้ว ยังมีคุณค่าพิเศษในตัวสื่อการศึกษานอกสถานที่ด้วย ดังนี้

- 1) สามารถนำไปเกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนได้หลายวิชาและหลายระดับชั้น ตั้งแต่อนุบาลไปจนถึงชั้นมหาวิทยาลัย โดยผู้ที่มาศึกษาต่างระดับชั้นกัน เมื่อมาศึกษาในแหล่งเดียวกันอาจมีจุดประสงค์ที่แตกต่างกันก็เป็นได้
- 2) ช่วยให้เข้าใจเนื้อหาที่ศึกษาและความหมายได้ดียิ่งขึ้นในลักษณะที่ถาวร เพราะการเรียนรู้บางอย่างไม่อาจจะเสนอได้ง่ายนักในห้องเรียน นอกจากจะทำให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรงจากการศึกษานอกสถานที่ เมื่อผู้เรียนได้เห็นด้วยตาตนเองจะช่วยให้เข้าใจง่ายขึ้น สามารถนำไปใช้ให้สัมพันธ์กับหลักสูตรในรายวิชาต่าง ๆ ได้อย่างกว้างขวาง
- 3) สามารถเปลี่ยนทัศนคติที่พึงประสงค์ได้ เช่น สามารถปลูกฝังให้เยาวชนรู้จักหวงแหนภาคภูมิใจ และรักษาศิลปวัฒนธรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ และสิ่งสำคัญต่างๆที่เป็นสมบัติของชาติ มีทัศนคติที่ดีต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศวิทยาที่ดีให้คงอยู่ต่อไป
- 4) ช่วยสร้างความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ สร้างความสนใจ เพราะในวัยเรียนของนักเรียนมักชอบผจญภัย สืบราว อยากรู้อยากเห็น
- 5) เป็นการเรียนรู้ในสิ่งที่ตนเองชอบ
- 6) ช่วยให้ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียน ครู นักเรียนกับชุมชนดียิ่งขึ้น เป็นการสร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อชุมชน
- 7) ช่วยพัฒนาความสัมพันธ์ในกลุ่มนักเรียนให้ดียิ่งขึ้น และเป็นการฝึกฝนทักษะทางสังคมในขณะที่เดินทาง

8) ช่วยให้ผู้ครูและนักเรียนมีความเข้าใจหรือใกล้ชิดกันมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะช่วยให้ทั้งครูและนักเรียนมีความเข้าใจกันมากขึ้น

9) ช่วยให้นักเรียนรู้จักโลกภายนอก(นอกห้องเรียน)มากยิ่งขึ้น ช่วยให้ผู้รู้จักการปรับตัวกับชีวิตความเป็นอยู่ในสังคม

10) เพิ่มพูนทักษะการสังเกต การฟัง และการพูด

11) พัฒนาการเรียนรู้ด้วยการสังเกต พินิจพิจารณาสิ่งต่าง ๆ มากขึ้น

12) ช่วยพัฒนาผู้เรียนให้ผู้รู้จักมีความรับผิดชอบมากขึ้นทั้งต่อตนเอง ต่อกลุ่ม และต่อสังคม ตรงต่อเวลา และมีระเบียบวินัย

13) ส่งเสริมกิจกรรมนันทนาการ ทำให้การเรียนไม่น่าเบื่อเพราะได้เปลี่ยนบรรยากาศ ซึ่งนอกจากจะได้ความรู้โดยตรงแล้ว ยังได้รับการพักผ่อนหย่อนใจอีกด้วย ทำให้มีสุขภาพที่ดี

14) ช่วยพัฒนาความเชื่อมั่นในตนเอง

การจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมที่ผ่านมา สื่อการเรียนรู้คือ หนังสือเรียน แบบฝึกหัด การเรียนสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมในปัจจุบัน สื่อการเรียนรู้ต้องมีชีวิตชีวา มีสีสันของการทำกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งในและนอกห้องเรียน การวิจัยนี้เห็นความสำคัญว่าการจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้ศึกษาจากแหล่งเรียนรู้ ซึ่งถือว่าเป็นสื่อที่สำคัญ เพราะการเรียนนอกสถานที่เป็นการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ตรง ได้สัมผัสของจริงที่ครูไม่สามารถนำมาไว้ในห้องเรียนได้ ทำให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ที่นอกเหนือจากบทเรียน เป็นการเสริมประสบการณ์ให้กับผู้เรียนหลาย ๆ ด้าน ช่วยสร้างเสริมพฤติกรรมในการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม เข้าใจสภาพสังคม ทำให้สามารถปฏิบัติตนอยู่ในสังคมได้อย่างมีคุณภาพ การเรียนนอกสถานที่ถือเป็นการเปลี่ยนบรรยากาศการเรียนรู้ของเด็ก จากห้องเรียนสู่สังคมภายนอก ทำให้นักเรียนรู้จักประยุกต์ความรู้ที่เรียนมากับเหตุการณ์ในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี

ทิตินา แคมมณี (2547 : 345) ได้กล่าวเกี่ยวกับข้อดีของการสอนโดยใช้การเรียนนอกสถานที่ไว้ดังนี้

1. เป็นวิธีสอนที่ช่วยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรง ได้เรียนรู้สภาพความเป็นจริง มีการเชื่อมโยงระหว่างการเรียนรู้ในห้องเรียนและความเป็นจริง

2. เป็นวิธีสอนที่ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นและชุมชน ให้เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน และช่วยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

3. เป็นวิธีสอนที่เอื้อให้ผู้เรียนมีโอกาสได้ฝึกทักษะต่าง ๆ จำนวนมาก เช่น ทักษะการวางแผน ทักษะการประสานงาน ทักษะการทำงานกลุ่ม และทักษะการแสวงหาความรู้ นอกจากนั้นยังส่งเสริมการพัฒนาคุณธรรมต่าง ๆ เช่น ความรับผิดชอบ ความสามัคคีและความเสียสละ เป็นต้น

4. เป็นวิธีสอนที่ช่วยให้ผู้เรียนได้เปลี่ยนบรรยากาศในการเรียนรู้ ทำให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้น และความสนใจในการเรียนเพิ่มขึ้น

จากที่กล่าวมาข้างต้นนั้น สรุปได้ว่าการศึกษาออกสถานะนั้นมีความสำคัญต่อผู้เรียน เพราะเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียน ได้รับประสบการณ์ตรงจากสภาพการณ์จริงนอกสถานศึกษา นอกจากจะเป็นการขยายขอบเขตความรู้ให้แก่ผู้เรียนแล้ว ยังช่วยให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนทักษะความสามารถที่สำคัญต่อการเรียนรู้ เช่น การสังเกต การสำรวจ การวางแผน การเก็บรวบรวมข้อความรู้ ซึ่งการวิจัยเรื่องการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์นี้ ต้องการให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรงจากแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ในสภาพจริงที่ปรากฏ รู้จักนำวิธีการทางประวัติศาสตร์มาศึกษาค้นคว้า สามารถแสวงหาและรวบรวมหลักฐานและข้อมูลในชุมชนและท้องถิ่น วิเคราะห์และตีความอย่างมีวิจารณญาณ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนน่าเชื่อถือ ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะการคิด รวมทั้งเป็นการฝึกฝนให้ผู้เรียนรู้จักทำงานร่วมกับผู้อื่น ทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูผู้สอนกับผู้เรียน และระหว่างผู้เรียนด้วยกัน รวมทั้งยังเป็นการสร้างความใกล้ชิดระหว่างโรงเรียน ผู้เรียน และชุมชนท้องถิ่นด้วย

3. แนวปฏิบัติในการจัดการศึกษาออกสถานที่

การวิจัยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนนี้ เห็นความสำคัญของการจัดการศึกษาออกสถานที่ ที่นับว่าเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่มีผลโดยตรงต่อการเรียน ซึ่งแนวปฏิบัติในการจัดการศึกษาออกสถานะนั้น ทิศนา ขัมมณี (2547 : 344-345) ได้สรุปขั้นตอนการพาเด็กออกศึกษาออกสถานที่ที่เรียนกันอยู่ปกติเป็น 4 ขั้นตอน คือ การวางแผน การเดินทางไปที่สถานศึกษา การศึกษาในสถานที่เป้าหมาย การเดินทางกลับและสรุปบทเรียน

1) การวางแผน ผู้สอนและผู้เรียนจะต้องมีการวางแผนร่วมกันก่อนจะเดินทางไปศึกษาออกสถานที่ สิ่งที่ผู้สอนควรทำความเข้าใจกับผู้เรียนให้ชัดเจน คือ วัตถุประสงค์ของการไปศึกษา ซึ่งหากวัตถุประสงค์ชัดเจนแล้ว ผู้สอนและผู้เรียนจึงวางแผนในรายละเอียดต่อไป ได้แก่ การเดินทางจะใช้พาหนะอะไร ไปอย่างไร เรื่องที่จะศึกษามีอะไรบ้าง วิธีการที่จะศึกษาจะใช้วิธีอะไร ใช้การสังเกต จดบันทึก อัดเทป ถ่ายภาพ ถ่ายวีดิทัศน์ สัมภาษณ์ เข้าร่วมกิจกรรม ลงมือปฏิบัติ หรือทดลอง และโปรแกรมการเดินทางที่มีการกำหนดเวลาที่แน่นอน ค่าใช้จ่ายต่าง ๆ และหน้าที่ความรับผิดชอบในเรื่องการวางแผนนี้ ถ้าผู้สอนแบ่งกลุ่มนักเรียนให้ช่วยกันคิดในแต่ละเรื่องให้ได้ข้อตกลงร่วมกัน จะทำให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมสูง และเกิดความรับผิดชอบร่วมกัน สำหรับผู้สอนไม่ควรลืมที่จะติดต่อยืนยันต่อเจ้าของสถานที่อย่างเป็นทางการ และขออนุญาตผู้บังคับบัญชาและผู้ปกครองนักเรียน (ในกรณีที่ต้องปฏิบัติตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการพานักเรียนไปศึกษาออกสถานที่)

2) การเดินทางไปทัศนศึกษา ผู้สอนควรดูแลเอาใจใส่ในเรื่องความปลอดภัย สังเกตพฤติกรรมของผู้เรียน และให้คำปรึกษาแนะนำตามความเหมาะสม

3) การศึกษาในสถานที่เป้าหมาย เมื่อไปถึงยังสถานที่เป้าหมายแล้ว ผู้สอนควรประชุมผู้เรียนทั้งหมดก่อนปล่อยผู้เรียนไปศึกษาตามความสนใจของตน โดยย้ำถึงวัตถุประสงค์ของการมาศึกษา การเคารพต่อสถานที่ ไม่ทำสิ่งใดอันเป็นการทำลายหรือทำความเสียหายต่อสถานที่ ความปลอดภัย การศึกษาด้วยวิธีการที่เตรียมมา และนัดหมายการตรงต่อเวลา เมื่อทำความเข้าใจแล้ว จึงปล่อยให้ผู้เรียนไปศึกษาด้วยตนเอง โดยผู้สอนสังเกตการณ์ทั่วไป

4) การเดินทางกลับและสรุปบทเรียน โดยทั่วไปหลังจากที่ชมและศึกษาสถานที่แล้ว ผู้สอนและผู้เรียนมักไม่มีเวลาที่จะสรุปการเรียนรู้ในทันที เพราะต้องรีบเดินทางกลับ แต่หากไม่รีบเดินทางกลับ และสามารถจัดสรรเวลาได้ การสรุปประเมินผลการเรียนรู้ในทันทีจะให้ผลดีมาก เนื่องจากผู้เรียนยังจำความคิด ประสบการณ์ และความรู้สึกต่าง ๆ ได้ดี แต่ถ้ายังสรุปไม่ได้ทันที จำเป็นต้องรอไปอีกระยะเวลาหนึ่ง ความรู้สึก ความคิด และประสบการณ์บางส่วนอาจเลื่อนไปข้าง การสรุปผลการเรียนรู้ทำได้หลายวิธี เช่น การให้ผู้เรียนแต่ละคนนำเสนอประสบการณ์และข้อมูลที่ตนได้จากการศึกษาและอภิปรายร่วมกัน สรุปเป็นประเด็นการเรียนรู้ที่ได้รับและอาจจะประเมินว่าการเรียนรู้ที่ได้รับเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้มากน้อยเพียงใด หรือผู้สอนอาจให้ผู้เรียนเขียนเป็นรายงาน จัดเป็นนิทรรศการ หรือถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับแก่ผู้อื่น อย่างไรก็ตามไม่ว่าผู้สอนจะใช้วิธีใดในการสรุปผลการเรียนรู้ ผู้สอนควรดูแลให้มีการสรุปให้ครอบคลุมประเด็นการเรียนรู้ทั้ง 3 ด้าน คือ การเรียนรู้ในด้านความรู้ (สิ่งที่ศึกษา) การเรียนรู้ในด้านเจตคติ การเรียนรู้ในด้านกระบวนการต่าง ๆ

การเตรียมตัวของครูในการจัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์และหลักฐานทางประวัติศาสตร์นี้ ผู้วิจัยได้ออกสำรวจและศึกษาสถานที่ล่วงหน้า ก่อนนำเด็กไป ทำแผนการศึกษานอกสถานที่ กำหนดวัน เวลา และสถานที่ที่จะไปศึกษา ผู้วิจัยได้จัดทำโครงการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญโดยใช้แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นเป็นสื่อ เพื่อขออนุญาตผู้อำนวยการสถานศึกษานำนักเรียนศึกษานอกสถานที่ ขออนุญาตผู้ปกครอง จัดทำคำสั่งให้ครูไปราชการ เพื่อควบคุมและดูแลนักเรียน และได้ติดต่อประสานงานกับเจ้าหน้าที่หรือเจ้าของสถานที่ที่จะไปศึกษา อาทิ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสงขลา สถาบันทักษิณคดีศึกษา ตลอดจนสร้างข้อตกลงเพื่อการปฏิบัติ ร่วมกันในการศึกษานอกสถานที่ เพราะอาจเกิดปัญหาที่ไม่คาดคิดมาก่อน ตรวจสอบอุปกรณ์ที่ต้องใช้ เช่น อุปกรณ์ที่เด็กควรใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล อาหาร เครื่องดื่ม จุดพักระหว่างทาง หรือภายในสถานที่ เตรียมข้อมูลต่าง ๆ สำหรับเด็กที่จะกระตุ้นให้เด็ก ๆ สนใจสิ่งที่จะไปศึกษา ให้มากที่สุด สังเกตสิ่งที่น่าสนใจและตั้งคำถามเพื่อให้ผู้เรียนคิดตาม และสิ่งสำคัญจะต้องเน้นย้ำ

ให้นักเรียนใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ในการศึกษาเรียนรู้ โดยเฉพาะการรวบรวมข้อมูลทั้งที่เป็นหลักฐานชั้นต้นและชั้นรอง การวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล ตลอดจนการตีความและสรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษานอกสถานที่

การวิจัยนี้ครูควรศึกษาความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของท้องถิ่นสงขลาเพิ่มเติมเพื่อที่จะได้ชี้แนะให้เด็กสำรวจ และสร้างความรู้เกี่ยวกับประสบการณ์ที่ตนได้รับให้มากที่สุด เตรียมกิจกรรมหลังกลับจากการศึกษานอกสถานที่ ได้แก่ ให้เด็กได้มีการอภิปรายสรุปแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และให้เด็กมีโอกาสได้กล่าวถึงสิ่งที่พวกเขาประทับใจมากที่สุดในศึกษานอกห้องเรียนครั้งนี้ รวมทั้งให้มีการประเมินผลการเรียนรู้ของเด็กเมื่อกลับมาถึงแล้ว ซึ่งเด็กอาจได้รับประโยชน์อื่น ๆ นอกเหนือไปจากจุดประสงค์ที่วางไว้อีกด้วย

การเตรียมตัวนักเรียน สวอน (Swan, 1970 อ้างถึงใน สุชาดา พจนพิมล, 2542 : 31) กล่าวถึงสิ่งที่ครูควรคำนึงในการเตรียมตัวเด็กมีดังนี้

- 1) ให้เด็กเข้าใจถึงเหตุผลของการศึกษานอกสถานที่ เด็กควรมีความรู้พื้นฐานที่จะช่วยเสริมประสบการณ์การศึกษานอกสถานที่ เข้าใจความสัมพันธ์ของการเรียนรู้ในห้องเรียนที่ผ่านมากับประสบการณ์ที่จะพบเมื่อศึกษานอกห้องเรียน
- 2) ควรมีการเตรียมตัวเด็กให้มีการสังเกตที่ดี มีการจดบันทึกอย่างถูกต้อง มีการวิเคราะห์สรุปบทเรียนนั้น ๆ
- 3) ต้องให้เด็กได้รู้จุดมุ่งหมายในการออกศึกษานอกห้องเรียน
- 4) ควรจัดประสบการณ์เรียนรู้ให้เด็กรู้สึกที่น่าสนใจ มีคุณค่า ไม่เป็นแต่เพียงบทเรียนซ้ำซากอีกบทหนึ่งเท่านั้น
- 5) ให้เด็กทุกคนมีส่วนร่วมโดยการแบ่งความรับผิดชอบให้ทำ เช่น กลุ่มจดบันทึก ข้อมูลกลุ่มสังเกตติดตามผล กลุ่มทดลองโดยใช้ประสาทสัมผัส เป็นต้น
- 6) กำหนดข้อตกลงในเรื่องของพฤติกรรมร่วมกันให้เข้าใจถึงเหตุผลที่ควรปฏิบัติตามระเบียบที่วางไว้ รวมถึงทำรายการสิ่งที่ควรสังเกตเมื่อไปถึงสถานที่นั้น
- 7) นำระบบกลุ่มย่อยหรือการจับคู่มาใช้เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะเมื่อเด็กมีอายุต่างกัน หรือระดับชั้นต่างกันร่วมไปศึกษานอกห้องเรียนด้วยกัน เด็กโตจะเป็นผู้ดูแลช่วยเหลือแนะนำเด็กเล็กได้เป็นอย่างดี

การวิจัยนี้เป็นการนำนักเรียนศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดสงขลา เพื่อสร้างความตระหนักและเกิดความรู้ความเข้าใจว่า การศึกษาค้นคว้าความเป็นมาของชนชาติไทยเรื่องราวของประเทศไทยในอดีต จำเป็นต้องอาศัยวิธีการทางประวัติศาสตร์ และหลักวิชาการสาขาต่าง ๆ มาช่วยในการวิเคราะห์ ประเมินคุณค่า และตีความหลักฐานที่ค้นพบหรือเกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ข้อมูล

ที่ชัดเจนน่าเชื่อถือโดยวิธีการต่าง ๆ อาทิ การที่นักเรียนได้สังเกตและสัมผัสกับซากโบราณสถาน โบราณวัตถุจากสถานที่จริง ซึ่งเป็นหลักฐานชั้นต้น การศึกษาจากป้ายนิเทศ การชมวิดิทัศน์ การฟัง คำบรรยาย ซึ่งเป็นการฝึกให้นักเรียนรู้จักรวบรวมเอกสาร หลักฐาน คำสัมภาษณ์ บอกล่า ภาพถ่าย หรือหลักฐานอื่นๆ ที่ได้จากการศึกษาเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชน สรุปประเด็นสำคัญที่ได้จากการศึกษาเรียนรู้ ซึ่งในการศึกษานอกสถานที่นี้ ผู้วิจัยได้ปฏิบัติตามข้อเสนอแนะเกี่ยวกับข้อปฏิบัติ เมื่อเดินทางไปถึงสถานที่ที่จะศึกษาของศิลา เขมมณี (2547 : 345) ที่ว่า ผู้สอนควรประชุมผู้เรียน ทั้งหมดก่อนปล่อยผู้เรียนให้ไปศึกษาตามความสนใจของตน โดยย้ำถึงวัตถุประสงค์ของการมาศึกษา การเคารพต่อสถานที่ ความปลอดภัย การศึกษาด้วยวิธีการที่เตรียมมา การนัดหมายและการตรงต่อเวลา เมื่อทำความเข้าใจแล้วจึงปล่อยให้ผู้เรียน ไปศึกษาด้วยตนเอง โดยผู้สอนคอยสังเกตการณ์ทั่วไป

กิจกรรมภายหลังศึกษานอกสถานที่แหล่งเรียนรู้ในชุมชน นักเรียนจะต้องสรุปประเด็นสำคัญ ที่ได้จากการศึกษาเรียนรู้ และร่วมกันนำเสนอผลงานของตนเอง ในลักษณะของแผ่นพับ ป้ายนิเทศ ครู และนักเรียนร่วมกันสรุปผลการสำรวจว่าถูกต้องชัดเจนหรือไม่ ขึ้นอยู่กับหลักฐานเป็นสำคัญ และร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้

การประเมินผล เป็นการวิเคราะห์ว่าการศึกษานอกห้องเรียนครั้งนี้ประสบความสำเร็จ หรือบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ซึ่ง อาจพิจารณาได้จากจากรายงาน การอภิปราย การพูดคุยหรือ การทดสอบ

จากข้อมูลข้างต้น สามารถสรุปขั้นตอนของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ ในชุมชน ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นการศึกษานอกสถานที่ ได้ดังต่อไปนี้

1. ขั้นกระตุ้นและให้ประสบการณ์ก่อนออกศึกษานอกสถานที่ เป็นขั้นการกระตุ้นให้ผู้เรียน สนใจที่จะศึกษาในเรื่องนั้น ๆ โดยการปูพื้นฐานความรู้ของเรื่องที่จะไปศึกษา อาทิ วิธีการทางประวัติศาสตร์ หลักฐานทางประวัติศาสตร์ ผ่านวิธีการต่าง ๆ เช่น วิธีการซักถาม พูดคุย อภิปราย การใช้ภาพประกอบ ของเรื่องที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

2. ขั้นเตรียมการก่อนออกศึกษานอกสถานที่ เป็นขั้นที่ผู้สอนและผู้เรียนจะต้องร่วมกัน กำหนดและวางแผนเกี่ยวกับการศึกษานอกสถานที่ครั้งนี้ ได้แก่ การกำหนดวัตถุประสงค์ในการศึกษา นอกสถานที่ การกำหนดข้อตกลงและการปฏิบัติตนขณะออกศึกษานอกสถานที่ วิธีการศึกษาจาก แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ กิจกรรมการเรียนรู้ ที่ต้องทำ วิธีการปฏิบัติตนขณะศึกษาในแหล่งเรียนรู้ การเตรียมอุปกรณ์และเครื่องมือที่จำเป็น ในการเรียน และการแบ่งกลุ่มมอบหมายหน้าที่ความรับผิดชอบการวางแผนการดำเนินกิจกรรม ขณะศึกษานอกสถานที่ และการทำหนังสือขออนุมัติจากต้นสังกัดของสถานศึกษา เป็นต้น

3. **ขั้นการเดินทางและศึกษานอกสถานที่** การวิจัยนี้ศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดสงขลา ในอำเภอสิงหนคร และสิ้นสุดที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ทั้งไปและกลับระยะทางประมาณ 160 กิโลเมตร เป็นขั้นที่ผู้เรียนจะได้ลงมือศึกษาเรียนรู้และทำกิจกรรมตามที่ได้วางแผนไว้ เพื่อนำไปสู่การศึกษาเรียนรู้และฝึกฝนทักษะความสามารถต่าง ๆ ครูผู้สอนควรที่จะทบทวนวัตถุประสงค์ของการศึกษานอกสถานที่ ข้อตกลงและการปฏิบัติตนขณะศึกษานอกสถานที่ รวมถึงลำดับขั้นของกิจกรรมต่าง ๆ ที่ได้วางแผนไว้ให้กับผู้เรียนก่อนที่ผู้เรียนจะเริ่มศึกษาเรียนรู้ และในระหว่างที่ผู้เรียนศึกษานอกสถานที่นั้น ครูผู้สอนต้องสังเกตการณ์และคอยกระตุ้นความสนใจของผู้เรียนในสิ่งต่าง ๆ ที่พบเห็นโดยการใช้คำถามหรือคำถามท้าทายให้เด็กได้คิด เปิดโอกาสให้ผู้เรียนศึกษา สังเกต สัมภาษณ์ อภิปราย จัดบันทึก วาดภาพ ถ่ายรูป หรือสัมผัสของจริง โดยครูควรกระตุ้นให้ผู้เรียนทุกคนร่วมในกิจกรรมการศึกษานอกสถานที่ให้มากที่สุด

4. **ขั้นสรุปภายหลังจากศึกษานอกสถานที่และประเมินผล** เป็นขั้นที่ผู้เรียนจะต้องสรุปความรู้และทักษะที่ได้จากการศึกษานอกสถานที่ โดยครูผู้สอนสามารถทำกิจกรรมสรุปภายหลังจากศึกษานอกสถานที่ได้โดยการถาม – ตอบเกี่ยวกับเนื้อหาที่ได้จากการศึกษานอกสถานที่ การจัดทำรายงาน การจัดนิทรรศการ และเพื่อเป็นการตรวจสอบว่าการศึกษานอกสถานที่ที่ดำเนินการมาเป็นไปตามวัตถุประสงค์และแผนที่ได้กำหนดไว้หรือไม่ ครูผู้สอนควรจัดประเมินผลการศึกษา นอกสถานที่ด้วย ซึ่งรูปแบบของกิจกรรมประเมินผลอาจเป็นการประชุมอภิปรายร่วมกัน การเขียนเรียงความเกี่ยวกับความรู้สึกที่มีต่อการศึกษานอกสถานที่ เพื่อให้ผู้เรียนทุกคนได้ร่วมกันพิจารณาถึงปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในการศึกษานอกสถานที่ สาเหตุของปัญหา รวมถึงการได้มีโอกาสเสนอข้อเสนอนี้และแนวทางแก้ไขร่วมกันผ่านกิจกรรมดังกล่าวด้วย

พื้นฐานแนวคิดการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอนกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

การวิจัยนี้ให้ความสำคัญต่อกระบวนการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ที่ผู้วิจัยเห็นความสำคัญว่า ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้ได้ดีกว่าการสอนในห้องเรียนเพียงอย่างเดียว แต่การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพตรงตามหลักสูตรนั้น จะต้องศึกษาแนวคิดในการจัดการเรียนการสอนของกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการ (2544 : 4-6) ได้อธิบายพื้นฐานแนวคิดการพัฒนาหลักสูตร และการเรียนการสอนสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมไว้ดังนี้

กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นศาสตร์แห่งบูรณาการ หลักสูตรและการเรียน การสอนกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม มีลักษณะของการเชื่อมโยงสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ ในหลักสูตรเข้าด้วยกัน เช่น วิธีการและแนวคิดของนักวิทยาศาสตร์ กระบวนการของนักคณิตศาสตร์ ความคิดสร้างสรรค์ของศิลปิน นักดนตรี ประสบการณ์ของนักศิลปะ และทักษะการสื่อสาร ถ่ายทอด ภาษาอังกฤษ

กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมสามารถบูรณาการกับกลุ่มอื่นได้ ดังนี้

กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมเชื่อมโยงได้กับการเรียนกลุ่มภาษา ผู้เรียนที่เรียน กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมต้องใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารได้เป็นอย่างดี ใช้ภาษาในการให้ เหตุผลและแก้ปัญหา ปกป้องรักษาวัฒนธรรมให้คงไว้ การพัฒนาทักษะทางภาษาในการเรียน กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ได้แก่ การอ่าน เขียน พูด ฟังเรื่องราว และพิจารณา วรรณกรรมต่าง ๆ จะเปิดโลกทัศน์ให้ผู้เรียนได้เข้าใจโลก ด้วยการศึกษาวรรณกรรมเหล่านี้ ในเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม วรรณกรรมจากสิ่งพิมพ์ที่ปรากฏอยู่ในชีวิตประจำวันของ ผู้เรียนมีมากมายที่จะพัฒนาทักษะทางภาษาได้ มิใช่เฉพาะจากหนังสือเรียน ทั้งนี้ เพื่อขยาย ประสบการณ์ทางสังคมที่เป็นจริงของผู้เรียนให้กว้างขวางขึ้น สื่อเทคโนโลยีต่าง ๆ และ คอมพิวเตอร์เป็นเครื่องมืออีกทางหนึ่งที่ทำให้ผู้เรียนพัฒนาภาษาเพื่อการสื่อสารได้อย่างมี ประสิทธิภาพ

กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เชื่อมโยงได้กับการเรียนกลุ่มศิลปะ ศิลปะช่วยให้ ผู้เรียนได้เข้าใจมุมมองต่าง ๆ เกี่ยวกับโลก งานศิลปะสะท้อนให้เห็นความเป็นจริงของสังคม การเมือง เศรษฐกิจ ในยุคสมัยต่าง ๆ ได้ ศิลปะสะท้อนความคิด จิตวิญญาณ ความหวังของ มนุษยชาติ เป็นเสมือนบันทึกลึกฐานว่ามนุษย์เรามีชีวิต มีความคิดคำนึงอย่างไร ด้วยการนำเสนอ มุมมองที่เป็นเอกลักษณ์ของผู้สร้างงานศิลปะนั้น ศิลปะจึงช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้โลกกว้าง ที่เขาอาศัยอยู่ การศึกษาสังคมจากงานศิลปะยังทำให้ผู้เรียนได้พัฒนาความคิดสร้างสรรค์ด้วย

กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เชื่อมโยงได้กับการเรียนกลุ่มคณิตศาสตร์ คณิตศาสตร์เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ผู้เรียนได้ตรวจสอบและแก้ปัญหาต่าง ๆ ผู้เรียนได้ใช้แนวคิด ทางคณิตศาสตร์ในการจัดระบบ วิเคราะห์และนำเสนอข้อมูลต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับเหตุการณ์หรือ ประเด็นปัญหาในสังคมได้ ทั้งยังเชื่อมโยงให้ผู้เรียนได้นำวิธีการแก้ปัญหามาใช้เพื่อประเมินความสัมพันธ์ ของเหตุการณ์ในอดีตกับเงื่อนไขในปัจจุบัน และผลที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้ด้วย

กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมเชื่อมโยงได้กับการเรียนกลุ่มวิทยาศาสตร์ ทักษะ กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ช่วยให้ผู้เรียนได้สำรวจองค์ประกอบทางการเมือง เศรษฐกิจ ลักษณะ ทางกายภาพ และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกัน และที่ปรากฏอยู่ในสังคมที่เขาอยู่ กลุ่มสังคมศึกษา

ศาสนาและวัฒนธรรม และวิทยาศาสตร์เชื่อมโยงกันอย่างใกล้ชิดเกี่ยวกับการศึกษาโลก ทั้งทางกายภาพ และทางสังคม การตรวจสอบผลของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่มีผลต่อการดำรงชีวิตในสังคม การนำแนวคิดทางวิทยาศาสตร์มาใช้และผลที่เกิดขึ้น ทั้งสองวิชาสามารถเชื่อมโยงให้ผู้เรียนเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นจริง และมองเห็นการปฏิบัติเพื่อกิจกรรมทางสังคมได้

กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมเชื่อมโยงได้กับการเรียนกลุ่มพลศึกษาและสุขศึกษา พลศึกษาและสุขศึกษาช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนาเจตคติ ค่านิยม จริยธรรมและวิธีการต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการแก้ปัญหา และการตัดสินใจในเรื่องราวต่าง ๆ ได้ ผู้เรียนสามารถใช้ทักษะและการปฏิบัติตนทางพลศึกษาและสุขศึกษามาดำรงชีวิตเพื่อพัฒนาร่างกาย อารมณ์ และจิตใจให้มีคุณภาพ จึงเป็นการเชื่อมโยงระหว่างคุณค่าทางร่างกายและสติปัญญา เพื่อการส่งเสริมการดำเนินชีวิตที่ดีต่อสุขภาพ

กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมเชื่อมโยงได้กับการเรียนกลุ่มการงานอาชีพและเทคโนโลยี การเรียนการงานอาชีพและเทคโนโลยีมุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจประสบการณ์ในงานที่เป็นพื้นฐานของวิชาอาชีพ มีทักษะในการทำงาน มีเจตคติที่ดีต่องานอาชีพ มีจริยธรรม คุณธรรมในการทำงาน และสามารถนำความรู้ ทักษะและกระบวนการเทคโนโลยีไปใช้ในการดำเนินชีวิต ซึ่งเชื่อมโยงสัมพันธ์กับการเรียนกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ที่เน้นการดำเนินชีวิตในสังคมบนพื้นฐานของสัมมาอาชีพที่ก่อปรด้วยคุณธรรม จริยธรรม และสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น เน้นการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีที่ต้องประกอบอาชีพที่สุจริต และเป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคมส่วนรวม

ดังนั้นการเรียนการสอนกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมจึงมิใช่การเรียนแต่เนื้อหาความรู้ แต่ต้องการให้ผู้เรียนเป็นนักแก้ปัญหา นำความรู้ไปใช้ในสถานการณ์ต่างๆ ได้ จัดโอกาสให้ผู้เรียนได้สำรวจความเป็นไปในสังคมและในโลก เชื่อมโยงกิจกรรมที่มนุษย์ทำทั้งในอดีต ปัจจุบันและอนาคตเข้าด้วยกัน

การจัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์และหลักฐานทางประวัติศาสตร์วิจัยนี้ มุ่งให้นักเรียนความเข้าใจว่าวิวัฒนาการ การดำเนินชีวิตของมนุษยชาตินั้นมีการสั่งสมมาตามกาลเวลาอย่างต่อเนื่องและเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย การศึกษาเรื่องราวในอดีตทำให้เกิดการเรียนรู้ว่ามนุษย์ในอดีตเผชิญปัญหาต่าง ๆ ในขณะดำรงชีวิตอยู่อย่างไร มีวิธีจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ทั้งที่ประสบความสำเร็จและความผิดพลาดอย่างไร เหตุการณ์และการกระทำในอดีตมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในเวลาต่อมาอย่างไร อันจะเป็นการสร้างประสบการณ์และทางเลือกในการดำรงชีวิตแก่คนรุ่นหลังต่อไป จึงต้องให้ผู้เรียนได้แสวงหาความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับความเป็นมาของตนเอง ของสังคม และของประเทศชาติว่ามีวิวัฒนาการมา

อย่างต่อเนื่อง และเปลี่ยนแปลงมาสู่ปัจจุบันอย่างไร มีความสามารถในการตีความและอธิบาย
 นัยสำคัญของเหตุการณ์ ปัญหา และแบบแผนการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เชิงประวัติศาสตร์ของ
 ประเทศและสังคมอื่นจากอดีตมาทำความเข้าใจปัจจุบัน และที่จะเปลี่ยนแปลงในอนาคต

ครูและนักเรียนจะต้องรู้จักบูรณาการความรู้จากสาระวิชาต่าง ๆ มาหลอมรวมเข้าด้วยกันใน
 ประเด็นปัญหาหรือเรื่องที่จะศึกษา ผู้เรียนรู้จักเชื่อมโยงทักษะ / องค์ความรู้ของกลุ่มสาระต่าง ๆ ใน
 การศึกษา การลงมือปฏิบัติงาน การสำรวจภาคสนาม อาทิ การใช้ภาษาในการพูด การสัมภาษณ์
 การใช้ความรู้ทางศิลปะในการสรุปองค์ความรู้ สะท้อนจินตนาการผู้เรียนในเรื่องที่ศึกษา หรือการใช้
 เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ ในการนำเสนอข้อมูล เป็นต้น การจัดกิจกรรมลักษณะนี้จึงต้องใช้เวลา
 ในศึกษานานพอสมควร สิ่งที่เรียนจึงจะมีความหมายต่อตัวผู้เรียน

หลักการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

การวิจัยนี้มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ของตนเองตามธรรมชาติ และเต็ม
 ตามศักยภาพ การเรียนการสอนสังคมศึกษาจะมีคุณภาพต้องจัดให้เหมาะสมกับวัยและวุฒิภาวะของ
 ผู้เรียน ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมจัดการเรียนของตนเอง พัฒนาและขยายความคิดของตนเองจากความรู้ที่
 ได้เรียนซึ่งกระทรวงศึกษาธิการ (2544 : 31) ได้นำเสนอหลักการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา
 ศาสนาและวัฒนธรรมให้มีประสิทธิภาพ ดังนี้

1) **จัดการเรียนการสอนที่มีความหมาย** โดยเน้นความคิดที่สำคัญ ๆ ที่ผู้เรียนสามารถนำไปใช้
 ทั้งในและนอกโรงเรียนได้ เป็นแนวคิด ความรู้ที่คงทน ยั่งยืน มากกว่าจะศึกษาในสิ่งที่เป็นเนื้อหา
 ข้อเท็จจริงที่มากมายกระจัดกระจายแต่ไม่เป็นแก่นสาร ด้วยการจัดกิจกรรมที่มีความหมาย ต่อผู้เรียน
 และด้วยการประเมินที่ทำให้ผู้เรียนต้องใส่ใจในสิ่งที่เรียน เพื่อแสดงให้เห็นว่าเขาได้เรียนรู้และ
 สามารถทำอะไรได้บ้าง

2) **จัดการเรียนการสอนที่บูรณาการ** การบูรณาการตั้งแต่หลักสูตรที่จะเรียน เชื่อมโยง
 เหตุการณ์พัฒนาการต่างๆ ทั้งในอดีตและปัจจุบันที่เกิดขึ้นในโลกเข้าด้วยกัน บูรณาการความรู้
 ทักษะค่านิยมและจริยธรรมลงสู่การปฏิบัติจริง ด้วยการใช้แหล่งความรู้ สื่อและเทคโนโลยีต่าง ๆ
 และสัมพันธ์กับวิชาต่าง ๆ

3) **จัดการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนา ค่านิยม จริยธรรม** จัดหัวข้อหน่วยการเรียนรู้ที่สะท้อน
 ค่านิยม จริยธรรม ปทัสถานในสังคม การนำไปใช้จริงในการดำเนินชีวิต ช่วยผู้เรียนให้ได้คิด
 อย่างมีวิจารณญาณ ตัดสินใจแก้ปัญหาต่าง ๆ ยอมรับและเข้าใจในความคิดเห็นที่แตกต่างไปจากตน
 และรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม

4) **จัดการเรียนการสอนที่ท้าทาย** คาดหวังให้ผู้เรียนได้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ทั้งในส่วนตนและการเป็นสมาชิกกลุ่ม ให้ผู้เรียนใช้วิธีการสืบเสาะ จัดการกับการเรียนรู้ของตนเอง ใส่ใจและเคารพในความคิดของผู้เรียน

5) **จัดการเรียนการสอนที่เน้นการปฏิบัติ** ให้ผู้เรียนได้พัฒนาการคิดตัดสินใจ สร้างสรรค์ความรู้ด้วยตนเอง จัดการตัวเองได้ มีวินัยในตนเองทั้งด้านการเรียนและการดำเนินชีวิต เน้นการจัด กิจกรรมที่เป็นจริง เพื่อให้ผู้เรียนนำความรู้ความสามารถไปใช้ในชีวิตจริง

จะเห็นได้ว่าการจัดกระบวนการเรียนรู้กลุ่มวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ผู้สอนจะใช้วิธีการสอนที่หลากหลายผสมผสานกันเหมือนกับการสอนอื่น ๆ เพราะเหตุว่าไม่มีการสอนวิธีใดวิธีหนึ่งที่ดีที่สุดเพียงวิธีเดียว ซึ่งการวิจัยนี้ได้นำหลักการดังกล่าวมาใช้ โดยเลือกแหล่งเรียนรู้ในชุมชน อันจะทำให้การสอนมีประสิทธิภาพ ประหยัด และเหมาะสมกับสถานการณ์ กำหนดกิจกรรมการศึกษานอกสถานที่ ซึ่งผู้เรียนได้เรียนรู้จากสภาพจริง ได้รับประสบการณ์ตรง ขณะเดียวกันครูผู้สอนก็ต้องมีความยืดหยุ่น ใจกว้าง ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้เรียน พร้อมทั้งมีการวางแผนการสอนไว้ล่วงหน้าเป็นอย่างดี การจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน จึงจะสามารถบรรลุจุดประสงค์ที่กำหนด

แนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนประวัติศาสตร์

สภาพการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ของประเทศไทย โดยทั่วไปมักจะไม่ค่อยได้กล่าวถึงถึงปรัชญาหรือวิธีการของประวัติศาสตร์ ส่วนใหญ่มักจะเรียนในรูปของลำดับเหตุการณ์หรือไม่ก็มีการวิเคราะห์บ้างเล็กน้อย เราจึงไม่ค่อยจะได้พูดถึงประวัติศาสตร์ในแง่ที่ว่า เรียนไปทำไม เรียนเพื่ออะไร อีกทั้งตำราประวัติศาสตร์มีน้อย เนื่องจากคนไทยมีวัฒนธรรมไม่นิยมเขียนเรื่องราวเกี่ยวกับตนเองมาเป็นลายลักษณ์อักษร ดังนั้นข้อมูลในทางประวัติศาสตร์จึงมีน้อย การเรียนการสอนก็เน้นเนื้อหา หรือไม่ก็เน้นเฉพาะหนังสือแบบเรียนที่ครูหรือโรงเรียนได้เลือกสรรมาให้เรียน ทั้งผู้เรียนและผู้สอนส่วนใหญ่ไม่มีความภาคภูมิใจในวิชา และไม่เข้าใจจุดประสงค์ของประวัติศาสตร์ ตลอดจนไม่มีแนวหรือจุดมุ่งหมายในการเรียนแต่อย่างใด บรรยายการสอนจึงเต็มไปด้วยความเบื่อหน่ายที่ผู้เรียนต้องจำ พ.ศ. ชื่อบุคคลสำคัญ สงคราม พระราชกรณียกิจของพระเจ้าแผ่นดิน

การจัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เห็นความสำคัญของการปลูกฝังปรัชญา อุดมการณ์ และค่านิยมในทางประวัติศาสตร์ให้แก่ผู้เรียนผู้สอน โดยการนำวิธีการทางประวัติศาสตร์มาใช้ การเรียนการสอนเปลี่ยนจากการเรียนและวัดความจำ ไปเป็นการสร้างความคิดรวบยอดแห่งความเข้าใจ

และการนำไปใช้ ผู้วิจัยเห็นความสำคัญว่าการจะพัฒนาการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ จะต้องปรับเปลี่ยนวิธีการสอน ที่หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา (2543 : 18-19) ได้นำเสนอแนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ ซึ่งมีแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนดังนี้

1. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในโรงเรียน

1.1 โรงเรียนวิเคราะห์หลักสูตรประวัติศาสตร์ไทยและนำไปเตรียมการสอน เขียนแผนการสอน

1.2 สร้าง / พัฒนาหลักสูตรประวัติศาสตร์ที่สอดคล้องกับท้องถิ่น

1.3 ผู้บริหารโรงเรียนศึกษา บริหารจัดการ และส่งเสริมการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ไทยตามที่กระทรวงศึกษาธิการประกาศใช้ ปรับปรุง และนิเทศภายในครูในโรงเรียน ให้ปรับเปลี่ยนแนวคิด เทคนิคการสอน โดยเน้นการสร้างค่านิยม ปลูกฝังทัศนคติที่ดี ต่อเนื้อหาประวัติศาสตร์ เกิดความรักความภูมิใจต่อบรรพบุรุษไทยในอดีต

1.4 ครู และ โรงเรียนร่วมกันสร้างสื่อ / นวัตกรรมการสอนประวัติศาสตร์

1.5 ส่งเสริมการเรียนรู้จากโครงการประวัติศาสตร์

1.6 จัดเข้าค่ายประวัติศาสตร์ที่มีการศึกษาแหล่งประวัติศาสตร์และพิพิธภัณฑ์

1.7 โรงเรียนจัดกิจกรรมการอาสาสมัคร / นักประชาสัมพันธ์ / มัคคุเทศก์ / ไกด์น้อย ในการพานักท่องเที่ยวชมสถานที่แหล่งประวัติศาสตร์ไทย

1.8 โรงเรียนรวบรวม และจัดระบบข้อมูลแหล่งการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น และนำมาใช้ในการเรียนการสอน

1.9 โรงเรียนจัดแหล่งการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ โรงเรียนธรรมชาติ และพิพิธภัณฑ์ในโรงเรียน

1.10 ผู้บริหาร / ครู ทำวิจัยในชั้นเรียน / โรงเรียน เกี่ยวกับการพัฒนาการเรียนการสอนประวัติศาสตร์

1.11 ส่งเสริมนักเรียนเขียนหนังสือประวัติศาสตร์ในท้องถิ่น

1.12 โรงเรียนส่งเสริมการจัดกิจกรรมวันสำคัญทางประวัติศาสตร์

1.13 โรงเรียนสนับสนุนการจัดซื้อ / ขอรับบริจาค และใช้หนังสืออ้างอิงการเรียนการสอนประวัติศาสตร์

2. การส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกโรงเรียน

2.1 ประชุมสัมมนานักประวัติศาสตร์เกี่ยวกับแนวการสอนประวัติศาสตร์ไทยในปัจจุบัน

2.2 จัดอบรมรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนประวัติศาสตร์แนวใหม่

2.3 จัดสรรงบประมาณสนับสนุนสร้างสื่อ / นวัตกรรมประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

2.4 จัดทำ / รวบรวมประกวดเพลงประวัติศาสตร์ไทย

2.5 ส่งเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย

2.6 ส่งเสริม / จัดทำวิจัย รูปแบบการสอนประวัติศาสตร์ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

2.7 ประกวดโครงงานประวัติศาสตร์

2.8 แลกเปลี่ยนเรียนรู้ศึกษานิเทศก์ ผู้บริหารโรงเรียน ครูและนักเรียนกับต่างประเทศ
ในด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณี

2.9 ส่งเสริม / จัดทำสารานุกรมประวัติศาสตร์

2.10 ส่งเสริมการทำวิจัยชั้นเรียนเกี่ยวกับการสอนประวัติศาสตร์

2.11 ประกวดยุวทูตไทย และส่งไปแลกเปลี่ยนกับต่างประเทศ

2.12 จัดประชาสัมพันธ์บุคคล / หน่วยงาน ที่ให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม
ประเพณีไทย

2.13 จัดงานสัปดาห์ประวัติศาสตร์ไทย โดยแสดงนิทรรศการนำเสนอผลงานเกี่ยวกับ
ประวัติศาสตร์ไทย

2.14 ส่งเสริมการจัดทำพิพิธภัณฑ์โรงเรียน โรงเรียนธรรมชาติ และนำภูมิปัญญาท้องถิ่น
สู่การเรียนการสอน

จากที่กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่าธรรมชาติของวิชาประวัติศาสตร์ เป็นวิชาที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องราวและเหตุการณ์ในอดีต ซึ่งเป็นสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวผู้เรียน และส่วนใหญ่จะมีลักษณะเป็นนามธรรม(abstract) ดังนั้นในการเรียนการสอนผู้สอนจึงจำเป็นต้องฝึกให้ผู้เรียนรู้จักใช้พลังความคิดอย่างมีวิจารณญาณ (critical thinking) ผสมผสานกับจินตนาการทางประวัติศาสตร์ สร้างแนวความคิดรวบยอดหรือมโนทัศน์ทางประวัติศาสตร์ขึ้น ซึ่งเป็นสำคัญที่ผู้สอนต้องปลูกฝังและฝึกให้มีในตัวผู้เรียน แต่การสร้างมโนทัศน์โดยอาศัยการตีความและประเมินคุณค่าหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในกระบวนการเรียนการสอนภายในห้องเรียนปกติเพียงอย่างเดียว ย่อมเป็นการยากที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดมโนทัศน์อย่างแท้จริง การจัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ จึงเป็นทางเลือกที่เหมาะสม ย่อมสามารถสนองตอบความต้องการ ความสนใจ และความอยากรู้อยากเห็นของผู้เรียนได้ ซึ่งจะทำให้ผู้เรียน

ได้ข้อมูล ข้อเท็จจริง แนวความคิดและหลักการต่าง ๆ เพิ่มขึ้น เมื่อผสมผสานเข้ากับความสามารถ และทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ย่อมทำให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยการสร้างมโนทัศน์ในทางประวัติศาสตร์ ได้ดีกว่าและเร็วกว่า เพราะเป็นการเรียนที่ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเอง ต่างกับการเรียนในห้องเรียนทั่ว ๆ ไปซึ่งผู้เรียนเป็นแต่เพียงผู้รับฟัง

วิธีการทางประวัติศาสตร์และหลักฐานทางประวัติศาสตร์

วิธีการทางประวัติศาสตร์

การเรียนประวัติศาสตร์ คือ การเรียนถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต เพื่อนำข้อมูลนั้นมาเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ที่คล้ายคลึงกัน การสอนประวัติศาสตร์สามารถช่วยฝึกให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีวิจารณญาณและรู้จักใช้เหตุผลในการวิเคราะห์ตัดสินใจ รู้จักนำเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์มาเปรียบเทียบกับเหตุการณ์ปัจจุบัน ซึ่งจะช่วยให้วิเคราะห์เหตุที่มาและผลที่เกิดขึ้น และนำมาสู่การวางแผนสำหรับข้างหน้าได้อย่างรัดกุม นอกจากนี้การเรียนประวัติศาสตร์ยังช่วยให้นักเรียนเข้าใจความเป็นมาของชาติบ้านเมือง ความเสียสละของบรรพบุรุษ และความสามารถในอันที่จะรักษาความเป็นเอกราชไว้จนถึงชนรุ่นหลัง ซึ่งจะก่อให้เกิดความรู้สึกรักชาติ ซาบซึ้งในวีรกรรมและความเสียสละของบรรพบุรุษ เกิดความรู้สึกรักภคภูมิใจในชาติพร้อมที่จะดำเนินรอยตามในอันที่จะบำรุงรักษาชาติบ้านเมืองให้ดำรงสืบไปในอนาคต

จากการที่การสอนเป็นกระบวนการทางวิชาการ ที่มีบทบาทและความสำคัญยิ่งในการให้การศึกษาแก่เด็ก เพราะการสอนก็คือการจัดการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ประสบการณ์ที่มีคุณค่า มีความถูกต้องเหมาะสมและสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิตในสังคมได้ ในการเรียนการสอนประวัติศาสตร์สามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้หลายรูปแบบ แต่การจะสอนให้นักเรียนเกิดทักษะการคิด มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ โดยการวิเคราะห์หลักฐานทางประวัติศาสตร์ทั้งหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษร และหลักฐานที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร และการบอกเล่าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของผู้รู้ในท้องถิ่น ผู้วิจัยตระหนักในความจริงข้อนี้ การสอนสาระประวัติศาสตร์ในรายวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม(ส 31101) ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ให้มีความสำคัญต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ และเห็นความสำคัญของการนำวิธีการทางประวัติศาสตร์มาใช้ในการเรียนการสอนสาระประวัติศาสตร์ ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจที่ชัดเจน ซึ่งเฉลิม นิตีเขตต์ปรีชา(2545 : 111-112) กล่าวไว้ดังนี้

หลักการสอนเบื้องต้น

การวิจัยโดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ครูประวัติศาสตร์ควรมีความรู้ความเข้าใจหลักการสอนประวัติศาสตร์เป็นเบื้องต้น ดังนี้

1. การสอนโดยใช้หลักการที่มีความยากง่ายแตกต่างกัน ระหว่างชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และตอนปลาย กล่าวคือ

1) การสอนประวัติศาสตร์ในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นช่วงชั้นที่ 3 (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3) ครูควรยึดหลักการสอนให้ผู้เรียนรู้จักใช้เหตุผล เลือกรายละเอียดและทำความเข้าใจเรื่องราว เหตุการณ์ และความสำคัญของข้อเท็จจริงในทางประวัติศาสตร์ ทั้งนี้โดยอาศัยการพิจารณาการสังเกตอย่างถี่ถ้วน รอบคอบ มีเหตุผลเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้และทำความเข้าใจ ในขั้นนี้อาจฝึกให้ผู้เรียนรู้จักเปรียบเทียบ และการวิเคราะห์ในขั้นพื้นฐานหรือเบื้องต้นได้

2) การสอนประวัติศาสตร์ในชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ช่วงชั้นที่ 4 (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6) ครูควรยึดหลักการฝึกให้ผู้เรียนได้รู้จักการคิดและคิดให้เป็น ซึ่งหมายถึงการคิดอย่างมีวิจารณญาณ (critical thinking) รู้จักการวิเคราะห์ สรุปเหตุผล และผลสะท้อนของเหตุการณ์และเรื่องราว ตลอดจนการรู้จักเปรียบเทียบ สังเคราะห์และประเมินค่าข้อเท็จจริงในทางประวัติศาสตร์ ทั้งในขั้นเบื้องต้นและสูงกว่านั้น รวมทั้งรู้จักวิธีการวิทยาศาสตร์และประวัติศาสตร์ และรักที่จะค้นหาความรู้เพิ่มเติมจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ประเภทต่าง ๆ ทั้งนี้ก็เพื่อจุดประสงค์สำคัญ คือ การเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ให้กับตนเองมากที่สุดเท่าที่จะทำได้

2. ครูประวัติศาสตร์ควรสอนเนื้อหาวิชาประวัติศาสตร์ การจัดเนื้อหาต้องเริ่มจากมโนทัศน์ (concept) ซึ่งเป็นแก่นแท้ของเนื้อหาแต่ละเรื่อง แล้วจึงนำรายละเอียดของประสบการณ์ที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้มาครอบคลุมหรือเป็นส่วนประกอบ

3. ครูประวัติศาสตร์ควรสอนโดยการกำหนดงาน (assignment) ให้ผู้เรียนได้ทำการศึกษา ค้นคว้าและประกอบกิจกรรมการเรียนการสอน ทั้งนี้ก็เพื่อวัตถุประสงค์สำคัญ ได้แก่

- 1) ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีนิสัยรักการอ่าน
- 2) ฝึกให้ผู้เรียนรับผิดชอบงานที่ได้รับมอบหมาย
- 3) ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้ระเบียบวิธีการค้นคว้าหาความรู้
- 4) ส่งเสริมและฝึกให้ผู้เรียนรู้จักวางแผนงาน (planning) ก่อนปฏิบัติงาน เพื่อให้ได้ผลดี
- 5) ส่งเสริมและฝึกให้ผู้เรียนเห็นคุณค่า และรักที่จะนำวิธีการทางวิทยาศาสตร์ (scientific method) และวิธีการทางประวัติศาสตร์ (historical method) ไปใช้ในการค้นคว้าวิเคราะห์ สรุปและนำเสนอ เป็นต้น

6) ส่งเสริมและฝึกให้ผู้เรียนรู้จักวิธีและกล้าแสดงออกในทางที่ถูกต้องสมควร และอย่างมีเหตุผล เช่น การพูด การอภิปราย การประชุม การสัมมนาเกี่ยวกับรายละเอียดของงานที่ได้รับมอบหมาย ให้ทำในรูปของการนำเสนอข้อมูล (presentation)

4. ครูประวัติศาสตร์ควรสอนโดยการจัดสถานการณ์จำลอง ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้โดยวิธีการแสดงออกในหลายแบบ ซึ่งมีความเกี่ยวพันและส่งผลให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ทั้งสิ้น วิธีเหล่านี้ได้แก่ การแสดงบทบาทสมมุติ(role playing) การฝึกหัดตัดสินใจ (decision making) การศึกษาเป็นรายเรื่อง วิทยานิพนธ์ (case study) และการแก้ปัญหา (problem solving) เป็นต้น

5. ครูประวัติศาสตร์ควรสอนโดยวิธีการไปทัศนศึกษา หรือไปศึกษานอกสถานที่ (field method) ซึ่งเป็นแนวทางทำให้ผู้เรียนได้สัมผัสประสบการณ์ตรง (direct experience) ซึ่งได้แก่ ภูมิประเทศ สภาพการณ์ต่าง ๆ สถานที่ โบราณวัตถุ สัญลักษณ์ คำบอกเล่า(hearsay) และคำบรรยาย ประกอบความรู้ ความคิดของผู้รู้ สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นข้อมูลและข้อเท็จจริง (facts) ซึ่งมีส่วนสร้างเสริมประสบการณ์การเรียนรู้อย่างกว้างขวางให้แก่ผู้เรียนได้เป็นอย่างดี

การสอนประวัติศาสตร์ที่จะช่วยพัฒนาผู้เรียนให้เป็นผู้มีเหตุผล รู้จัก และสามารถทำงานอย่างมีระบบ ครูผู้สอนจะต้องนำวิธีการสอนในเนื้อหาที่เป็นเหตุการณ์ผลการกระทำของบุคคล บุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์ ซึ่งที่ศนัย ไกรทอง (2545 อ้างถึงใน สุจริต แก้วระงับ, 2548 : 19) กล่าวว่าครูผู้สอนควรฝึกทักษะเหล่านี้ให้กับผู้เรียน คือ

1. การสังเกต สิ่งที่อยู่รอบตัวของผู้เรียน การสังเกตเป็นการฝึกทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ที่นำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ และการคิดอย่างมีวิจารณญาณ
2. การบันทึก เป็นสิ่งจำเป็นที่ควรฝึกทักษะการจดบันทึกให้แก่ผู้เรียน จากประสบการณ์ที่หลากหลาย เพื่อการฝึกทักษะการเขียน การบันทึกเรื่องราวที่จะเป็นประโยชน์ในอนาคต
3. การพูด พูดในสิ่งที่ตนสละ พูดเพื่อการสร้างสรรค์ พูดเพื่อแสดงความคิดเห็น เพื่อซักถาม ซึ่งเป็นทักษะหนึ่งผู้เรียนใช้แสวงหาความรู้
4. การฟัง ทักษะทางด้านนี้ต้องการมากกว่าที่เป็นอยู่โดยทั่วไป กล่าวคือ ต้องจับใจความ และสรุปสาระสำคัญได้
5. การอ่าน เป็นทักษะที่จำเป็นแก่ผู้เรียนทุกระดับ อ่านแล้วสามารถสรุปสาระสำคัญได้
6. การเขียน เขียนได้คล่องแคล่ว สื่อความหมายให้บุคคลเข้าใจและเป็นประโยชน์ต่อตนเองในการเรียนรู้
7. การคิด ฝึกคิดให้กว้าง คิดให้รอบคอบ คิดหลากหลาย คิดอย่างมีเหตุผล มีข้อมูลพื้นฐาน การคิดวิเคราะห์
8. การสืบค้น เป็นทักษะที่ใช้ในการสืบเสาะหาความรู้ด้วยตนเอง เช่น การค้นคว้า สัมภาษณ์

9. การวิเคราะห์ ฝึกฝนให้นักเรียนรู้จักแยกแยะ จำแนกสิ่งต่าง ๆ ให้เป็นระบบเป็นหมวดหมู่

10. การสังเคราะห์ ฝึกให้ผู้เรียนเชื่อมโยงความรู้ความเข้าใจ ที่ได้จากการเรียนรู้อย่างหลากหลาย เข้าด้วยกัน

การวิจัยครั้งนี้ได้คำนึงการเรียนรู้ที่นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง สัมผัสประสบการณ์ตรง นำผลการเรียนรู้จากการศึกษาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์และหลักฐานทางประวัติศาสตร์มาสร้างเป็นความคิดรวบยอดของแต่ละคน เน้นการเตรียมความพร้อมให้ผู้เรียน ได้มีความรู้เข้าใจวิธีการทางประวัติศาสตร์ และนำมาใช้ศึกษาข้อสรุป และนำเสนอเหตุการณ์ของประเทศไทย ในอดีตจนถึงสมัยสุโขทัยอย่างมีวิจารณญาณ และมีความเป็นกลาง โดยใช้คำถามชี้นำ การศึกษาความรู้จากเอกสาร ภาพหลักฐานทางประวัติศาสตร์ และการวิเคราะห์หลักฐานทางประวัติศาสตร์ วางพื้นฐานให้นักเรียนเข้าใจมโนทัศน์ของวิธีการทางประวัติศาสตร์ และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ก่อนที่จะออกศึกษานอกสถานที่ กำหนดภาระงานที่จะต้องปฏิบัติในการศึกษา สอนให้นักเรียนรู้วิธีการเรียนรู้ว่าจะเรียนได้อย่างไร (learn how to learn) สอนให้เด็กรู้วิธีการค้นหาความรู้ด้วยตนเอง โดยมีครูเป็นผู้ช่วยเหลือชี้แนวทางหรือให้คำแนะนำ ส่งเสริมผู้เรียนใช้ความพยายามแสวงหาเหตุผล หัดคิดและคิดให้เป็น เพื่อนำไปสู่การสร้างความรู้ความเข้าใจ การเรียนรู้ประสบการณ์ต่างๆ ด้วยตนเองในที่สุด

วิธีสอนแบบทโดยวิธีการทางประวัติศาสตร์

การจัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์และหลักฐานทางประวัติศาสตร์นี้ ผู้วิจัยเห็นความสำคัญของการสอนโดยวิธีการทางประวัติศาสตร์ ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนรู้ประวัติศาสตร์ได้อย่างถูกต้องวิธี ซึ่งเฉลิม นิติเขตต์ปรีชา (2545 : 117-118) ได้นำเสนอวิธีสอนประวัติศาสตร์โดยวิธีการทางประวัติศาสตร์ (historical method) มีขั้นตอนของการสอนดังนี้

1. **ขั้นกำหนดปัญหาหรือข้อสมมติฐาน (setting up problem or hypothesis)** จุดเริ่มต้นของการเรียนรู้ในขั้นนี้อยู่ที่การใช้การสังเกต (observation) ของผู้เรียนและผู้สอนรวมกัน เพื่อค้นหาค้นพบข้อคิดเกี่ยวกับเรื่องราวเหตุการณ์หรือพฤติกรรมของบุคคลในประวัติศาสตร์ ซึ่งมีรายละเอียดอยู่ในเนื้อหาของบทเรียน ทางที่ดีผู้สอนควรจะดำเนินการวางแผนและเตรียมการล่วงหน้า เพื่อให้เกิดความพร้อมที่จะช่วยให้คำแนะนำแก่ผู้เรียนได้เกิดข้อคิดในขณะที่เรียน ซึ่งจะนำไปสู่การกำหนดเป็นปัญหา หลังจากนั้นก็ถึงขั้นดำเนินการศึกษาขอบเขตและแนวทางของปัญหา เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงโดยละเอียด ซึ่งถ้าผู้เรียนและผู้สอนกระทำด้วยความรอบคอบและระมัดระวัง ผลจะออกมาในรูปคำถามที่เกี่ยวข้องกับปัญหาเป็นจำนวนมาก และถ้าเป็นการเรียนการสอนที่ผู้เรียนมีประสบการณ์มาแล้ว ก็อาจดำเนินการให้ผู้เรียนเดาคำตอบหรือกำหนดแนวทางที่คาดว่าเป็นไปได้ เกี่ยวกับคำตอบของปัญหาในรูปแบบของการกำหนดสมมติฐาน (hypothesis) ได้ด้วย

2. **ขั้นแสวงหาความรู้โดยการรวมหลักฐาน (data collection)** ในขั้นนี้ผู้สอนจะต้องให้คำแนะนำเกี่ยวกับวิธีการค้นคว้า และบอกแหล่งที่ผู้เรียนจะสามารถแสวงหาและรวบรวมหลักฐานได้ อาจกำหนดให้ในรูปของการบอกรรณานุกรม (bibliography) หรือหนังสืออ้างอิง (reference books) และถ้าเป็นไปได้ครูผู้สอนอาจจัดเตรียมหลักฐานหรือเอกสาร เพื่อประกอบการเรียนและค้นคว้า โดยรวบรวมไว้ในห้องสมุดหรือมุมหนังสือภายในห้องเรียน ก็จะเกิดความสะดวกและเป็นการสนองตอบความอยากรู้อยากเห็น (curiosity) ของผู้เรียนให้สามารถดำเนินการรวบรวมและคัดเลือกเอกสารหลักฐานที่มีคุณค่าตรงกับปัญหาหรือข้อสมมติฐานได้ทันทีที่ยังดี ข้อสำคัญอีกประการหนึ่งที่จะขาดเสียมิได้ก็คือจะต้องมีการจำแนก (classification) ประเภทของหลักฐานแบ่งออกเป็นหลักฐานขั้นต้น (primary sources) หลักฐานขั้นที่สอง (secondary sources) และหลักฐานขั้นที่สาม (tertiary sources) ทั้งนี้ก็เพื่อความสะดวกในการนำไปใช้ โดยคำนึงถึงลำดับความเชื่อถือได้ (reliability) ของหลักฐานเป็นเกณฑ์

3. **ขั้นวิเคราะห์และประเมินคุณค่าข้อมูล (data analysis & evaluation)** ในขั้นนี้ผู้สอนจะต้องให้คำแนะนำและสาธิตวิธีการวิเคราะห์และการประเมินคุณค่าของข้อมูล โดยอาศัยหลักการสำคัญ “criticism” ซึ่งแยกเป็น 2 ขั้น คือ

3.1 การประเมินคุณค่าภายนอก (external criticism) ได้แก่การพิจารณาเปรียบเทียบกับหลักฐานอื่นที่กล่าวถึงข้อเท็จจริงเดียวกัน ทั้งนี้เพื่อตรวจหาข้อบกพร่องผิดพลาดของหลักฐานที่ไม่ใช่หลักฐานขั้นต้น การค้นคว้าพิจารณาเกี่ยวกับภูมิหลังของผู้เรียนว่ามี credit แค่ไหน การสำรวจคุณค่าจากข้อเสนอใน book reviews การพิจารณาเฉพาะส่วนที่เป็นบทคัดย่อ (abstracts) บทนำ บทสรุป และสารบัญเรื่องจะช่วยให้ผู้เรียนหรือผู้วิเคราะห์สามารถเข้าใจเนื้อหาทั้งหมด (ซึ่งอาจมี 400-500 หน้า) อย่างคร่าว ๆ ได้

3.2 การประเมินคุณค่าภายใน (internal criticism) หมายถึงการที่ผู้วิเคราะห์พยายามใช้ความเฉลียวฉลาดและความรอบรู้ค้นหาความมีเหตุผล (rationality) ความคงเส้นคงวา (consistency) ความเป็นจริง (reality) และที่สำคัญก็คือสิ่งที่ป็นวัตถุประสงค์ของหลักฐาน ทั้งนี้ก็เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงในลักษณะที่ใกล้เคียงถูกต้อง และตรงตามความเป็นจริงมากที่สุด ในขั้นของการสังเคราะห์

4. **ขั้นตีความและสังเคราะห์ (data interpretation and synthesis)** ในขั้นนี้เป็นขั้นที่นำหลักฐานที่ผ่านการวิเคราะห์และประเมินคุณค่าแล้ว มาตีความและสังเคราะห์เพื่อให้เกิดความเข้าใจข้อเท็จจริงในรูปของแนวคิดรวบยอดหรือมโนทัศน์เป็นเรื่อง ๆ ซึ่งจะกระทำได้โดยการนำหลักฐานหรือข้อเท็จจริงมาพิจารณา อธิบาย วิพากษ์วิจารณ์และแสดงความคิดเห็นประกอบ แล้วจึงดำเนินการสรุปผสมผสานและสังเคราะห์เข้าด้วยกันกลายเป็นความคิดรวบยอดของการเรียนรู้

5. ขั้นนำเสนอข้อมูล (presentation) ขั้นนี้เป็นขั้นของการนำเสนอความรู้และแนวความคิด ที่ผ่านการวิเคราะห์และสังเคราะห์แล้วต่อผู้อื่น อาจกระทำได้โดยการบรรยาย การอภิปราย การสัมมนา การเขียนบทความ การทำรายงาน (working paper) และอื่น ๆ ซึ่งความสำคัญอยู่ที่ผู้นำเสนอ จะต้องใช้ความสามารถในการร่างโครงเรื่องและแนวการเขียนอย่างรัดกุม เพื่อให้น่าสนใจ มีคุณค่า มีความต่อเนื่องและเร้าใจผู้อ่านหรือผู้ฟังให้ติดตามการนำเสนอ ซึ่งเป็นการเรียนรู้อย่างสมบูรณ์ ขั้นสุดท้ายครบตามกระบวนการ

ทั้งหมดนี้จะกลายเป็นประสบการณ์การเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งในการวิจัยนี้ผู้วิจัยได้วางแผนและกระทำอย่างถูกวิธีทุกขั้นตอน โดยเริ่มจากการให้ประสบการณ์ก่อนเข้าศึกษาจากแหล่งเรียนรู้ ในชุมชน ซึ่งเป็นขั้นที่เตรียมความพร้อมให้ผู้เรียนได้มีความรู้ความเข้าใจวิธีการทางประวัติศาสตร์ จากนั้นจึงกำหนดปัญหาของผู้เรียนและผู้สอนร่วมกัน เกี่ยวกับความเป็นมาของประเทศไทยในอดีต ซึ่งเป็นขั้นตอนแรกของวิธีการทางประวัติศาสตร์ วางแผนการศึกษาค้นคว้า โดยการรวบรวมข้อมูล หลักฐานทางประวัติศาสตร์ วิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของหลักฐาน ตีความและสรุปข้อมูลโดยอาศัยหลักฐานอย่างเป็นเหตุเป็นผล และนำเสนอข้อมูลในรูปของการทำแผ่นพับอาณาจักรโบราณ ของประเทศไทยในอดีต และนิทรรศการหรือป้ายนิเทศที่เป็นผลจากการศึกษาค้นคว้า และถ้าหากจัดกิจกรรมได้ครบตามกระบวนการจะทำให้ นักเรียนที่เรียนโดยการจัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ ในชุมชน ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ รายวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม(ส31101) จะมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่าการเรียนแบบปกติ และที่สำคัญก็คือ การเรียนการสอนประวัติศาสตร์โดยวิธีการทางประวัติศาสตร์ เป็นวิถีทางที่จะปลูกฝัง ให้นักเรียนรู้จักวิธีการแสวงหาความรู้ และวิธีการแก้ปัญหา อันเป็นประสบการณ์สำคัญที่ทำให้ ผู้เรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการเรียนรู้ไปในทิศทางที่ดีขึ้น ขณะเดียวกันก็สามารถนำไป ประยุกต์ใช้ในการเรียนสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ ได้ด้วย

หลักฐานทางประวัติศาสตร์

จุดมุ่งหมายสำคัญอย่างหนึ่งของการศึกษาประวัติศาสตร์ก็คือ ความพยายามที่จะเข้าใจกับ ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ แต่เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์เป็นเรื่องราวที่ผ่านเลย ไปแล้ว ไม่อาจนำกลับมาทดลองให้เห็นจริงได้เหมือนวิชาวิทยาศาสตร์ ดังนั้นการค้นหาคำความจริง ทางประวัติศาสตร์จะกระทำได้ก็ด้วยการศึกษา จากหลักฐานที่มนุษย์ในอดีตได้ทิ้งร่องรอยไว้ หลักฐานทางประวัติศาสตร์จึงเป็นสื่อกลางระหว่างเหตุการณ์ในอดีตกับการรับรู้ของคนในปัจจุบัน การวิจัยนี้เห็นความสำคัญของการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ และหลักฐานทาง ประวัติศาสตร์ การที่จะรู้เรื่องราวของสิ่งต่าง ๆ หรือเพื่อสอบสวนค้นคว้าหาข้อเท็จจริงในอดีต เราจำต้อง

อาศัยหลักฐานต่าง ๆ เข้าประกอบการศึกษาและพิจารณาทั้งสิ้น การเรียนการสอนสาระประวัติศาสตร์ จึงจะทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจที่ชัดเจน ซึ่งวินา เอี่ยมประไพ (2535 : 28-30) กล่าวไว้ดังนี้

ความหมายของหลักฐานทางประวัติศาสตร์

ตามธรรมชาติแล้วมนุษย์สนใจที่จะทราบเรื่องราวเกี่ยวกับตนเองในอดีต ทั้งประวัติความเป็นมาส่วนตัว เรื่องราวของชุมชน ประเทศชาติ หรือแม้แต่วิวัฒนาการของโลก โดยนักประวัติศาสตร์เป็นผู้รับภาระในการค้นหาความหมายของชีวิตในอดีต การรื้อฟื้นอดีตของนักประวัติศาสตร์อาจทำได้ด้วยวิธีการศึกษาจากเอกสารราชการ อันประกอบด้วยใบบอก สาระตราศุภอักษร รายงานการประชุมต่างๆ หรือเอกสารส่วนบุคคล ซึ่งได้แก่ บันทึกรายส่วนตัว อุดชีวิตประวัติ รวมทั้งหนังสือต่าง ๆ ที่กล่าวถึงเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ ตลอดจนจนถึงแผ่นศิลาหรือแผ่นโลหะจารึก ซึ่งเป็นวิธีการบันทึกเรื่องราวที่เก่าแก่ที่สุด เป็นต้น อีกวิธีหนึ่งที่นักประวัติศาสตร์นิยมใช้กัน คือ การศึกษาจากโบราณวัตถุและโบราณสถาน ซึ่งมนุษย์ประดิษฐ์หรือสร้างขึ้นเพื่อใช้ในการชีวิตประจำวันหรือด้วยความเลื่อมใสในศาสนา รวมทั้งการพิจารณาจากผลิตผลธรรมชาติ ซึ่งยังคงเหลือร่องรอยมาจนปัจจุบันอัน ได้แก่ โครงกระดูกมนุษย์ กระดูกสัตว์ เมล็ดพืช กองมูลดินทับถม เป็นต้น สิ่งต่างๆ เหล่านี้อาจให้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ ความเชื่อ ค่านิยม สภาพแวดล้อม ลักษณะการทำมาหากินของผู้คนในอดีตได้เป็นอย่างดี

นอกจากการศึกษาจากเอกสารประเภทต่าง ๆ และหลักฐานทางโบราณคดีแล้ว ในปัจจุบันนักประวัติศาสตร์ยังสนใจที่จะรวบรวมข้อมูลจากสื่อทัศนวัสดุต่าง ๆ อาทิ แถบบันทึกเสียง ภาพถ่าย เป็นต้น รวมทั้งเรื่องราวจากการบอกเล่าจากผู้มีประสบการณ์โดยตรง เช่น ชีวิตประวัติบุคคล เหตุการณ์ประวัติศาสตร์ที่ผู้เล่ามีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรง หรือพบเห็นด้วยตนเอง ตลอดจนการบอกเล่าสืบต่อกันมาในรูปตำนาน นิทานพื้นบ้าน เป็นต้น

บรรดาเอกสารหลักฐานทางโบราณคดี ทัศนวัสดุ และคำบอกเล่า ที่นักประวัติศาสตร์ใช้ในการถ่ายทอดอดีตนี้รวมเรียกว่า หลักฐานทางประวัติศาสตร์ ทั้งนี้อาจให้ความหมายได้ว่าหลักฐานทางประวัติศาสตร์ คือ ร่องรอยการกระทำ การพูด การเขียน การประดิษฐ์ การดำรงชีวิต ความรู้สึก นึกคิด และธรรมเนียมของมนุษย์ในอดีตที่ยังหลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน

ความสำคัญของหลักฐานต่อการศึกษาประวัติศาสตร์

ประวัติศาสตร์เป็นการศึกษาเรื่องราวในอดีต จึงจำเป็นต้องใช้หลักฐานซึ่งเป็นร่องรอยของประวัติศาสตร์ และยังทำให้ประวัติศาสตร์แตกต่างจากศาสตร์อื่นๆ ดังนั้นก่อนที่นักประวัติศาสตร์จะเริ่มเขียนผลงานทางประวัติศาสตร์ ก็จะต้องสืบค้นว่ามีหลักฐานอ้างอิงเพียงพอหรือไม่ โดยคำนึงทั้งปริมาณคุณค่าและความน่าเชื่อถือเป็นสำคัญ (วินา เอี่ยมประไพ 2535 : 26 – 27)

การรู้ความสำคัญของหลักฐาน เป็นหัวใจของการเขียนงานประวัติศาสตร์ เพราะความรู้ทางประวัติศาสตร์มาจากการวิเคราะห์หลักฐานที่น่าเชื่อถือ โดยมีหลักเกณฑ์ว่า หลักฐานเอกสารร่วมสมัยย่อมมีน้ำหนักมากกว่าหลักฐานลายลักษณ์ที่เขียนขึ้นหลังเหตุการณ์ผ่านไปหลายร้อยปี หลักฐานประเภทค่านามักมีน้ำหนักน้อยเพราะพัฒนามาเป็นหลักฐานลายลักษณ์จากการบอกเล่า ดร.รูซ ฟินเนแกน (Dr. Ruth Finnegan) นักประวัติศาสตร์อังกฤษได้เคยวิจัยความน่าเชื่อถือของเรื่องบอกเล่าของชนเผ่าในแอฟริกาซึ่งไม่มีเอกสารลายลักษณ์ และพบว่าถ่ายทอดได้อย่างไม่สืบลาดเคลื่อนเพียงสามชั่วคน ความมงายในไสยศาสตร์หรือการทรงเจ้าเข้าผีของคนไทยในยุคปัจจุบัน ทำให้คนไทยตกเป็นเหยื่อของ “ประวัติศาสตร์จากการทรงเจ้าเข้าผี” บ้าง หรือ “ประวัติศาสตร์จากความฝัน” บ้าง ตัวอย่างเช่น เรื่องของพระสุพรรณกัลยา ซึ่งอ้างว่ามาจากการเข้าทรงของหลวงปู่ท่านหนึ่ง และเรื่องที่เชื่อกันเป็นคู่เป็นตะว่า สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีไม่ได้ถูกสำเร็จโทษจริง แต่มีคนช่วยสลับพระองค์ส่งไปประทับที่นครศรีธรรมราชนั้น ก็เป็นเรื่องซึ่งหลวงวิจิตรวาทการอ้างว่าเขียนมาจากความฝันของท่าน เป็นต้น นักประวัติศาสตร์ไม่ควรสนใจว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องจริงหรือไม่ สิ่งที่ควรสนใจก็คือเรื่องเหล่านี้มีเบื้องหลังอะไรอยู่ (กรมวิชาการ, 2543 : 22)

ข้อจำกัดของหลักฐานทางประวัติศาสตร์

วิมา เจริญประไพ (2535 : 28 – 29) กล่าวว่าแม้ว่าข้อมูลในอดีตจะทราบได้จากหลักฐานประวัติศาสตร์ดังกล่าว แต่ก็ยังไม่อาจสรุปได้ว่าหลักฐานเหล่านั้นจะให้ข้อมูลที่แท้จริงทั้งหมด เนื่องจากข้อจำกัดหลายประการ ที่ทำให้หลักฐานทางประวัติศาสตร์ไม่สมบูรณ์ครบถ้วน คลุมเครือ ไม่ปะติดปะต่อ และบิดเบือนจากความเป็นจริง สาเหตุต่าง ๆ เหล่านี้เกิดขึ้นจาก

1. หลักฐานทางประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่มิได้มีจุดประสงค์ที่จะบันทึกหรือสร้างขึ้น เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา แต่เป็นไปเพื่อประโยชน์ของผู้คนในยุคสมัยนั้น ถ้าหากจะเปรียบเทียบกับบรรดาเอกสารสำคัญที่มีอยู่มากมายในทุกวันนี้ เราจะเห็นว่าเอกสารเหล่านั้นไม่ว่าจะเป็นหนังสือพิมพ์ นิตยสาร เอกสารทางราชการ บทวิจารณ์ต่าง ๆ เป็นต้น เกี่ยวกับเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งในปัจจุบันซึ่งย่อมมีข้อบกพร่องอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยกันทั้งสิ้น แต่เมื่อเวลาล่วงเลยไปในอนาคต เอกสารเหล่านี้ก็จะกลายเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ผู้ศึกษาจะต้องใช้อ้างอิง เมื่อจะทำความเข้าใจสภาพสังคมปัจจุบัน และถ้าหากยึดถือหลักฐานแต่อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น เชื่อแต่หนังสือพิมพ์ หรือเชื่อแต่เอกสารราชการ เป็นต้น ก็จะทำให้เข้าใจสภาพสังคมปัจจุบันผิดพลาดไป

2. หลักฐานทางประวัติศาสตร์ในส่วนที่ให้ความรู้เกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐาน ก็ยังไม่อาจกล่าวได้ว่าเป็นความจริงโดยแท้ เนื่องจากข้อมูลเหล่านั้นได้รับการคัดเลือก จัดลำดับ และตัดต่อเหตุการณ์จากผู้บันทึก ข้อมูลที่นักประวัติศาสตร์รุ่นหลัง ๆ ได้รับจึงผ่านการกรองแล้วว่าข้อเท็จจริงในอดีตอันใดที่สมควรได้รับการบันทึกให้เป็นข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ ตัวอย่าง เช่น การบันทึกประวัติศาสตร์

ในแนวพงศาวดาร เนื้อหาจะเน้นที่องค์พระมหากษัตริย์ ข้อมูลที่นักประวัติศาสตร์ได้ทราบก็จะเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจ พระราชสำนักเท่านั้น ไม่มีเรื่องราวของสามัญชนเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย

3. ผู้บันทึกเหตุการณ์ มีส่วนทำให้หลักฐานทางประวัติศาสตร์คลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริง จะโดยเจตนาหรือไม่ก็ตาม การจงใจบิดเบือนข้อมูลอาจกระทำไป เพื่อปิดบังความจริง บางประการที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ ชื่อเสียงของตนหรือผู้ที่รักใคร่ศรัทธา อย่างไรก็ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ประเภทนี้อาจตรวจสอบได้ด้วยวิพากษ์วิธีทางประวัติศาสตร์ ต่างจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ผันแปรจากความเป็นจริงโดยไม่เจตนา ซึ่งวินิจฉัยได้ยาก ตัวอย่างเช่น วิธีการคัดลอกพระราชพงศาวดารหรือตำนานของไทย ก็มีส่วนทำให้ข้อมูลหลักฐานผิดแผกไปจากเดิม ด้วยการคัดลอกผิดพลาด ตกหล่น หรือต่อเติมข้อความจากเดิม เมื่อระยะเวลาผ่านไปก็ไม่อาจหาต้นฉบับเดิมตรวจสอบได้ เช่นเดียวกับหลักฐานประเภทโบราณคดี กรณีที่เจ้าอาวาสวัดบางแห่งให้ทำการซ่อมแซมโบราณสถาน หรือโบราณวัตถุในเขตวัดของตน โดยผู้ไม่มีความรู้ทางโบราณคดีก็มีส่วนสำคัญที่ทำให้โบราณวัตถุสถานนั้น ๆ ถูกตัดแปลงแก้ไขให้ผิดไปจากรูปแบบเดิมได้

4. หลักฐานทางประวัติศาสตร์ ที่ได้รับการจดบันทึกไว้เป็นเพียงส่วนน้อยของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในอดีต ประสบการณ์ในอดีตของมนุษย์ทั้งการกระทำ คำพูด ความคิด ได้เกิดขึ้นอย่างมากมายในแต่ละวัน แต่พฤติกรรมเหล่านั้นส่วนใหญ่ก็ถูกผ่านเลยไปไม่ทันสังเกต มีเพียงส่วนเดียวเท่านั้นของสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีตที่ผ่านการสังเกตและจดจำไว้ และเพียงส่วนเดียวที่จดจำไว้ถูกนำมาบันทึกไว้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ หลักฐานทางประวัติศาสตร์ต่าง ๆ เหล่านี้ก็มีไขว่จะนำมาอ้างอิงในงานเขียนทางประวัติศาสตร์ได้ทั้งหมด ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับความสนใจที่จะใช้ประโยชน์ของนักประวัติศาสตร์ ความน่าเชื่อถือของหลักฐานและข้อมูล ตลอดจนปัญหาว่านักประวัติศาสตร์จะสามารถเข้าใจและถ่ายทอดข้อมูลในหลักฐานชิ้นนั้น ให้ผู้อื่นรับรู้ได้หรือไม่ ทั้งนี้อาจจะมีข้อจำกัดในเรื่องสำนวนภาษาโบราณที่ยากแก่การเข้าใจ เป็นต้น

5. หลักฐานทางประวัติศาสตร์ บางส่วนถูกทำลายหรือสูญหายไปจากการกระทำของมนุษย์ด้วยความไม่รู้คุณค่า เช่น การเผาทิ้ง หรือจากสัตว์บางประเภท หนู แมลงสาบ ปลวก เป็นต้น ซึ่งมักกัดแทะเอกสารต่าง ๆ อักคิภัย และที่สำคัญคือเหตุการณ์สงคราม ซึ่งมีส่วนทำให้หลักฐานทางประวัติศาสตร์ถูกทำลายไปเป็นอันมาก ตัวอย่างเช่น การที่ประวัติศาสตร์ไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีข้อมูลหลงเหลืออยู่น้อยนั้น นักประวัติศาสตร์บางท่านกล่าวอ้างว่า เนื่องจากหลักฐานส่วนใหญ่ถูกพม่าเผาทำลายไปเมื่อครั้งเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ในปี 2310 เป็นต้น

ข้อจำกัดของหลักฐานทางประวัติศาสตร์ข้างต้น ข้อมบ่งถึงบทบาทของนักประวัติศาสตร์ในฐานะที่เป็นผู้เลือกบันทึกและจัดระบบข้อมูล หลักฐานทางประวัติศาสตร์ไม่อาจให้ความจริงในอดีตได้อย่างครบถ้วน ก็เป็นหน้าที่ของนักประวัติศาสตร์ที่จะต้องวิเคราะห์ ตีความ ประเมินความน่าเชื่อถือของหลักฐานทางประวัติศาสตร์เหล่านั้น เพื่อให้ใกล้เคียงกับความเป็นจริงในอดีตมากที่สุด

หลักฐานทางประวัติศาสตร์ แบ่งออกเป็น 2 ชนิด ดังนี้

1. หลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษร ได้แก่ หลักฐานที่เป็นตัวหนังสือ เช่น ศิลาจารึก ตำนาน พงศาวดาร จดหมายเหตุ หรือบันทึกข้อความเกี่ยวกับเรื่องราวของเหตุการณ์ที่ผ่านมา ซึ่งอาจปรากฏบนแผ่นกระดาษ หรือวัสดุอื่น เช่น แผ่นหิน แผ่นโลหะ ใบลาน ฝ้าย แผ่นหนัง ผนังถ้ำ หรือผนังโบสถ์ วิหาร เป็นต้น

2. หลักฐานที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ได้แก่ หลักฐานทางโบราณคดี ซึ่งให้ความรู้ดีเกี่ยวกับโครงสร้างและวัฒนธรรม แต่ให้ความรู้ในด้านการตั้งคม สติปัญญา ภาษาและศาสนา หลักฐานทางโบราณคดีนี้แบ่งย่อยได้เป็น 2 ประเภทคือ ดังนี้

2.1 โบราณวัตถุ หมายถึง รูปเคารพ เช่น พระพุทธรูป เทวรูป และหมายถึงสิ่งที่เป็นสัญลักษณ์ทางศาสนา เช่น ศิวลึงค์ ธรรมจักร นอกจากนี้ยังหมายถึงเครื่องประดับต่าง ๆ เช่น แหวน กำไล ตุ้มหู เครื่องมือเครื่องใช้ เช่น ภาชนะดินเผาทั้งแบบเครื่องเคลือบและแบบไม่เคลือบ เช่น ดาบ มีด พร้า หม้อ และไห เป็นต้น

2.2 โบราณสถาน หมายถึง สิ่งก่อสร้างโดยฝีมือของมนุษย์อยู่ติดกับพื้นดิน เช่น กำแพงเมือง คูเมือง คูน้ำ วัด วัง โบสถ์ วิหาร เจดีย์ ปราสาท ถนน และสระน้ำ เป็นต้น

หลักฐานทางประวัติศาสตร์ อาจแบ่งตามยุคสมัย ได้ 2 สมัย ดังนี้

1. หลักฐานสมัยก่อนประวัติศาสตร์ หมายถึง สมัยที่เราไม่สามารถรู้เรื่องราวในอดีต ได้ชัดเจน เนื่องจากเป็นสมัยที่ยังไม่พบหลักฐานเป็นตัวหนังสือ หลักฐานประเภทนี้แบ่งย่อยเป็น 3 ประเภทได้อีกดังนี้

1.1 โบราณวัตถุ ได้แก่ เครื่องมือหินกะเทาะหยาบ ๆ เครื่องมือหินขัด เครื่องสำริด และเหล็ก เครื่องปั้นดินเผาที่เป็นภาชนะต่าง ๆ ลูกปัดทั้งที่ทำด้วยหินสีต่าง ๆ ดินเผา เปลือกหอย ซากโครงกระดูกมนุษย์ และกระดูกสัตว์ต่าง ๆ

1.2 โบราณสถาน ได้แก่ แหล่งที่อยู่อาศัย เช่น ถ้ำ เเพงผาหิน เนินดินไกล้ธารน้ำ สถานที่ฝังศพ ซึ่งอาจอยู่ในถ้ำ หรือเนินดินไกล้กับที่ตั้งของชุมชน แหล่งที่ประกอบพิธีกรรม ซึ่งอาจอยู่ในถ้ำหรือเเพงผาหินที่มีภาพเขียนสี เป็นรูปคนหรือสัตว์ เป็นต้น

1.3 โบราณศิลปกรรม ได้แก่ ภาพเขียนสีและภาพจำหลัก ซึ่งล้วนแล้วได้ทำขึ้นบนผนังถ้ำหรือเเพงผา ตลอดถึงเพดาน

2. **หลักฐานสมัยประวัติศาสตร์** หมายถึง หลักฐานทางโบราณคดี เช่น โบราณวัตถุ โบราณสถานและหลักฐานประเภทลายลักษณ์อักษร เช่น จารึก ปุ้มโหรี ตำนาน และพงศาวดาร เป็นต้น (दनัย ไชยโยธา, 2537 : 22-23)

หลักฐานทางประวัติศาสตร์ อาจจำแนกตามความสำคัญของหลักฐาน ได้ 2 ประเภท ดังนี้

1. **หลักฐานชั้นต้น (primary source)** คือหลักฐานที่บันทึกไว้โดยผู้ที่เกี่ยวข้องในเหตุการณ์ หรือรู้เห็นเหตุการณ์ด้วยตนเอง รวมทั้งโบราณวัตถุ โบราณสถานที่สร้างขึ้นในสมัยนั้น หลักฐานชั้นต้น ถือเป็นหลักฐานที่น่าเชื่อถือมากที่สุด

2. **หลักฐานชั้นรอง (secondary source)** คือ หลักฐานที่ผู้บันทึกรับทราบเหตุการณ์ มาจากคำบอกเล่า หรือข้อเขียนของผู้อื่นอีกต่อหนึ่ง จึงเชื่อถือได้น้อยกว่าหลักฐานชั้นต้น (ไพฑูริย์ มิกุล และคณะ, 2546 : 17)

ประวัติศาสตร์คือการศึกษาเพื่อที่จะทราบถึงความเป็นไปในอดีต จึงต้องอาศัยหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นร่องรอยของพฤติกรรมในอดีตของมนุษย์เป็นเครื่องมือในการไต่สวน แต่เนื่องจากมีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์อย่างรอบด้าน ทั้งการกระทำ ความคิดและความรู้สึก หลักฐานทางประวัติศาสตร์จึงมีมากมายหลายประเภท ครอบคลุมทุกเรื่องราวที่ต้องการจะศึกษา

ในการศึกษาและเรียบเรียงประวัติศาสตร์ หลักฐานประเภทลายลักษณ์อักษรเป็นหลักฐานที่ใช้กันอย่างแพร่หลายมากที่สุด ทั้งการศึกษาประวัติศาสตร์แบบพงศาวดาร ประวัติศาสตร์การเมือง ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นหรืออื่นๆ ก็ตาม ทั้งนี้เนื่องหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรมีจำนวนมากมายหลายประเภท และอาจศึกษาได้ด้วยตนเองโดยไม่ต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เหมือนหลักฐานที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ที่ต้องพึ่งพาการตีความจากนักโบราณคดี นักธรณีวิทยา ฯลฯ

อย่างไรก็ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์แต่ละประเภท ล้วนมีข้อจำกัดอยู่ในตัวเองทั้งสิ้น ดังนั้นในการศึกษาประวัติศาสตร์ในหัวข้อใดหัวข้อหนึ่ง จึงต้องใช้หลักฐานหลายประเภทประกอบ และตรวจสอบซึ่งกันและกัน รวมทั้งใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ในการวิเคราะห์วิจารณ์ เพื่อถ่วงถ่วง แต่เฉพาะข้อเท็จจริงที่น่าเชื่อถือ

แนวคิดเกี่ยวกับแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

การที่คนเราจะทำการสิ่งใดให้บรรลุเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพนั้น จะต้องมีการวางแผนล่วงหน้าเป็นอย่างดี การวางแผนที่ดีนั้นจะต้องมีข้อมูลพื้นฐานประกอบทุกด้าน โดยผ่านการวิเคราะห์ การประเมินค่า และการตัดสินใจว่าแผนที่ได้วางไว้เมื่อประเมินแล้วผ่านเกณฑ์ และเมื่อนำไปปฏิบัติตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ในแผนนั้นแล้วจะประสบความสำเร็จ การวิจัยนี้ให้ความสำคัญต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ที่ผู้วิจัยเห็นความสำคัญว่าผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้จากที่ผู้สอนได้ออกแบบจัดกระบวนการเรียนรู้ทั้งในและนอกห้องเรียนให้เหมาะสมกับผู้เรียน และสอดคล้องกับการเรียนการสอนสาระประวัติศาสตร์ และเป็นไปตามมาตรฐานของหลักสูตร ซึ่งกำหนด คนใด (2543 : 72) ได้กล่าวไว้ว่า แผนการสอนเป็นส่วนหนึ่งของการเตรียมการสอน เป็นการกำหนดแบบแผนของการจัดกระบวนการเรียนรู้แต่ละเรื่องไว้ล่วงหน้า เปรียบได้กับแบบ หรือ “แปลน” ในการสร้างบ้าน โบราณว่าปลูกเรือนตามใจผู้อยู่ คือการปลูกบ้านต้องออกแบบให้ถูกใจเจ้าของบ้าน หรือผู้ที่อยู่กันใด การจัดการเรียนรู้ก็ฉนั้นนั่น ต้องให้เหมาะสมกับผู้เรียน แบบแปลนของบ้านจะมีหลายแบบหลายขนาด แผนการสอนก็มีหลายแผนสำหรับหลายวิชาและหลายผู้เรียนที่แตกต่างกัน ถ้าเป็นไปได้ครูอาจทำแผนการสอนสำหรับผู้เรียนเป็นกลุ่ม หรือรายบุคคล ในการทำแผนการสอนครูต้องแบ่งหลักสูตรออกเป็นเรื่องหรือส่วน ๆ แล้วจัดทำแผนการสอนเรื่องหรือส่วนนั้น ๆ โดยพิจารณาความรู้ความสามารถความสนใจของผู้เรียนและบริบทอื่น ๆ แผนการสอนที่ดีต้องนำไปปฏิบัติได้จริง ไม่ใช่เขียนหรือทำขึ้นเพื่อให้ตรวจหรือประเมินผลงานแต่ไม่สอนตามนั้น บางครั้งครูไม่ต้องทำแผนการสอนเองอาจนำของผู้อื่นมาใช้ เช่นเดียวกับการสร้างบ้านใช้แบบแปลนของคนอื่น แต่ครูต้องพัฒนาแผนการสอนให้เหมาะสมกับผู้เรียนและสภาพแวดล้อมต่าง ๆ การจัดทำแผนการสอนที่ดีต้องเหมาะสมกับผู้เรียนรายคนหรือรายกลุ่ม - ในกรณีครูไม่เข้าใจหรือไม่สามารถจัดทำแผนการสอนได้ ผู้บริหารหรือครูควรรวมกลุ่มจัดประชุมปฏิบัติการ เพื่อจัดทำและพัฒนาแผนการสอน เช่นเดียวกับการประชุมปฏิบัติการเกี่ยวกับหลักสูตร

สงบ ลักษณะ (2534 : 3) กล่าวว่า แผนการสอน คือ การวางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนไว้ล่วงหน้าคล้ายกับการบันทึกการสอนในสมัยที่ฝึกสอนในสถาบันฝึกหัดครู โดยมีวัตถุประสงค์ให้ครูผู้สอนได้ออกแบบและเตรียมการสอนล่วงหน้า ให้เห็นรายละเอียดของกิจกรรมการเรียนการสอนแต่ละหัวข้อย่อยของเนื้อหาวิชาสำหรับการสอนแต่ละครั้ง

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2525 : 31) กล่าวว่า แผนการสอน คือ สิ่งที่เราเตรียมล่วงหน้าก่อนสอน เพื่อการเรียนการสอนบรรลุจุดหมายที่กำหนดไว้ โดยใช้ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจปัญหา การสำรวจ

ทรัพยากร การวิเคราะห์เนื้อหา การวิเคราะห์ผู้เรียน นำมากำหนดเป็นมโนคติ วัตถุประสงค์ กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการสอน และการประเมินผล

จากความหมายดังกล่าวพอจะสรุปได้ว่า แผนการสอนเป็นการกำหนดโครงสร้าง หรือแบบแผน ของการจัดการเรียนการสอนล่วงหน้า เพื่อทำการสอนวิชาใดวิชาหนึ่งโดยมีการกำหนดเนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอน การใช้สื่อและการวัดผลประเมินผลอย่างมีแบบแผน เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ ตามเป้าหมายของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ.2545 และสำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ กำหนดให้ครูผู้สอนวางแผนการจัด กิจกรรม การเรียนรู้ด้วยประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้

1) สารระสำคัญ เป็นประเด็นหลักของวิชาที่จัดขึ้นสำหรับสอนแต่ละครั้ง ซึ่งกำหนดไว้ใน หลักสูตร การกำหนดเนื้อหาวิชาสำหรับสอนแต่ละครั้ง ผู้พัฒนาแผนการสอนต้องกำหนดเวลาให้ พอเหมาะแล้วออกแบบแผนการสอนด้วยวิธีแปลกใหม่ เหมาะสมกับผู้เรียนและจุดประสงค์ของ การสอน

2) ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง เป็นเป้าหมายหลักที่เกิดขึ้นกับนักเรียนหลังจากสิ้นสุดของ แผนการสอนแต่ละครั้ง

3) จุดประสงค์นำทางเป็นเป้าหมายของแต่ละขั้นตอนย่อยของการสอนในแต่ละขั้นตอน

4) เนื้อหาสาระ เป็นประเด็นย่อยที่แตกมาจากประเด็นหลักหรือสารระสำคัญของเนื้อหาวิชา ที่กำหนดในแผนการสอนตามหลักสูตร

5) กิจกรรมการเรียนการสอน เป็นกำหนดการที่นักเรียนและครูต้องปฏิบัติในการเรียน การสอนแต่ละครั้งที่กำหนดไว้ในแผนการสอน เพื่อบรรลุจุดประสงค์ที่ตั้งไว้

6) สื่อการเรียนการสอนเป็นวัสดุอุปกรณ์วัสดุกรรมที่นำมาใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งช่วยให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

7) การวัดผลและประเมินผล เป็นการตรวจสอบว่าหลังจากนักเรียนได้เรียนตามแผน การสอนที่กำหนดและผลที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไร ทราบได้จากวิธีใด

8) กิจกรรมเสนอแนะ เป็นการปฏิบัติที่ครูผู้สอนเสนอแนะให้นักเรียนนำไปกระทำหลังการสอน ตามแผนการสอนสิ้นสุดลง

9) บันทึกผลหลังการสอน เป็นการบันทึกผลการใช้แผนการสอน หลังจากสอนเรียบร้อยแล้ว ซึ่งบันทึกผลการสอน ปัญหาอุปสรรค ข้อเสนอแนะและแนวทางแก้ไขเพื่อปรับปรุงใช้ในครั้งต่อไป

แผนการจัดการเรียนรู้รายวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม (ส 31101) ซึ่งจัด กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์และหลักฐานทาง ประวัติศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนสามบ่อวิทยา จังหวัดสงขลา ก็เช่นกันต้อง

กำหนดสาระสำคัญตามที่กล่าวถึงข้างต้น คือ กำหนดเนื้อหาวิชาให้ตรงกับมาตรฐานของหลักสูตร กำหนดจุดมุ่งหมายของการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนได้มีพฤติกรรมไปตามทิศทางที่กำหนด ผู้สอนจะต้องรู้พื้นฐานของผู้เรียน และหาแนวทางการจัดกิจกรรมให้ตรงกับความสามารถและความต้องการของผู้เรียน จัดกิจกรรมการเรียนการสอนและติดตามผลการเรียนเป็นระยะ ๆ ประเมินตรวจสอบว่านักเรียนผ่านผลการเรียนรู้ที่คาดหวังหรือไม่ เพื่อมุ่งเน้นให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ทั้งด้านความรู้ ความคิด ทักษะและเจตคติที่ดีต่อการเรียน ซึ่งจะผลต่อการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์และหลักฐานทางประวัติศาสตร์

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาการจัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2 ประเด็น คือ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ กับวิธีการสอนด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์

1. งานวิจัยเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้

การจัดการศึกษาในปัจจุบันได้ให้ความสนใจในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ที่มีประสิทธิภาพและมีความหลากหลายโดยคำนึงถึงความสำเร็จของผู้เรียนเป็นสำคัญ พบว่าผู้เรียนจะบรรลุเป้าหมายได้ดีถ้าลงมือปฏิบัติจริง ในการสร้างองค์ความรู้จำเป็นต้องอาศัยแหล่งเรียนรู้ ประกอบกับการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ให้สอดคล้องกับสาระที่ต้องการและได้เรียนรู้สภาพจริง เป็นสำคัญ การวิจัยนี้เห็นความสำคัญของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนว่าจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดีกว่า สอดคล้องกับนักการศึกษาและนักวิชาการหลายท่านที่ได้ทำวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสอนโดยใช้แหล่งเรียนรู้พอสรุปได้ดังนี้

ดี สูงสว่าง (2546 : 125-128) ได้เปรียบเทียบความสามารถ และเจตคติในการแสวงหาความรู้ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยใช้กระบวนการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติ พบว่า ค่าเฉลี่ยของคะแนนความสามารถในการแสวงหาความรู้ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่เรียนโดยใช้กระบวนการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติ มีค่าสูงกว่าก่อนการเข้าร่วมกิจกรรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จากการวิจัยพบว่านักเรียนส่วนใหญ่ปฏิบัติตามข้อตกลงในการปฏิบัติตนขณะเดินทางไปในแหล่งเรียนรู้ ศึกษาเรียนรู้ตามวิธีการที่ได้วางแผนไว้อย่างเป็นขั้นตอน สามารถนำเสนอความรู้ที่ตนเองบันทึกลงในแบบบันทึกแล้วร่วมกันสรุปและเรียบเรียง และภายหลังจากการศึกษาจากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติแล้วนักเรียนได้แสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่อง โดยการค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลความรู้ ทำให้ได้รับความรู้

เพิ่มเติมยิ่งขึ้น ผู้เรียนมีความพึงพอใจได้ปฏิบัติกิจกรรมร่วมกันในการแสวงหาความรู้ รู้สึกสนุกสนาน เพลิดเพลิน ผู้เรียนได้เรียนรู้จากกิจกรรมที่หลากหลาย ทั้งการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ที่ต้องอาศัย ความสามารถในการเรียนรู้ ทั้งการสังเกต การฟัง การสรุปใจความสำคัญ และการจดบันทึก การเรียนรู้จากการปฏิบัติงานร่วมกันในกลุ่ม และการเรียนรู้จากการค้นคว้าในห้องสมุดและ เครือข่ายอินเทอร์เน็ต ส่งผลให้คะแนนเจตคติในการแสวงหาความรู้หลังจากเข้าร่วมกิจกรรม สูงกว่าก่อนเข้าร่วมกิจกรรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งสรุปได้ว่านักเรียนที่เรียนรู้ โดยการใช้กระบวนการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติ มีเจตคติในการแสวงหา ความรู้เพิ่มมากขึ้น และชื่นชอบในกิจกรรม

ฐาปกรณ์ วิแสง (2548 อ้างถึงใน จินดา กวางษ์กลาง, 2550 : 31-32) ได้ศึกษาการพัฒนา หน่วยการเรียนรู้กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เรื่องแหล่งเรียนรู้ในเขตอุทยานแห่งชาติ ภูเก้า สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 พบว่า 1) กระบวนการพัฒนาหน่วยการเรียนรู้ประกอบด้วย การวิเคราะห์มาตรฐานการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ที่เป็นแกนหลัก วิเคราะห์สาระการเรียนรู้และ ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง การกำหนดคำอธิบายรายวิชา การกำหนดหน่วยการเรียนรู้ การวิเคราะห์ข้อมูล พื้นฐานเกี่ยวกับท้องถิ่นและแหล่งเรียนรู้ที่จะนำมาใช้ในหน่วยการเรียนรู้ ออกแบบแผนการจัดการ การเรียนรู้ กำหนดแหล่งเรียนรู้และจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยอาศัย ความร่วมมือจากท้องถิ่นชุมชน 2) หน่วยการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นมีการบูรณาการศาสตร์วิชาต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ซึ่งเป็นไปตามสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น ทำให้หน่วยการเรียนรู้มีเนื้อหา สาระการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับชีวิตประจำวันของนักเรียน 3) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียน เป็นสำคัญทำให้นักเรียนได้เรียนรู้วิธีการที่หลากหลาย ได้เรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้โดยตรง เกิดการ สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง มีการวัดและประเมินผลตามสภาพจริง นักเรียนจำนวนร้อยละ 85 มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและลักษณะอันพึงประสงค์เฉลี่ยร้อยละ 73.50 ซึ่งผ่านเกณฑ์ร้อยละ 80/70 ตามที่กำหนด

สุนิสา วิชัยวงษ์ (2549 : 77) ได้ศึกษาความคิดเห็นของผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย ซึ่ง ประกอบด้วยครู นักเรียนและวิทยากรท้องถิ่นต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และผลสัมฤทธิ์ ทางการเรียนเรื่อง ทรัพยากรธรรมชาติโดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน โรงเรียนบ้านหนองโสมขามเปี้ย ตำบลบ้านแฮด กิ่งอำเภอบ้านแฮด จังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัยพบว่า การจัดกิจกรรมการเรียน การสอน เรื่อง ทรัพยากรธรรมชาติ โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน และวิจัยเชิงปฏิบัติการ เป็นโอกาส ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน ทำให้นักเรียนชอบเพราะไม่จำเจอยู่กับการเรียนรู้ ในห้องเรียน ได้เรียนรู้โดยได้รับประสบการณ์ตรง นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียน การสอน ทำให้นักเรียนสนใจ มีความกระตือรือร้นในการเรียนมากขึ้น นักเรียนมีความสุขสนุกสนาน

ในการเรียนรู้ มีส่วนร่วมในการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน และรู้จักยอมรับฟังความคิดเห็นผู้อื่น ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนพบว่า นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเฉลี่ยร้อยละ 83.03 ซึ่งผ่านเกณฑ์มาตรฐานของโรงเรียน คือร้อยละ 70

เสาวรี พิมพ์สวัสดิ์ (2549 อ้างถึงใน จินดา กวางษ์กลาง, 2550 : 32) ได้ศึกษาผลของการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เรื่องสารรอบตัวเรา สำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ผลการวิจัยพบว่า การนำแหล่งความรู้ในชุมชนมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายร่วมกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ทำให้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เนื่องจากสามารถจัดการเรียนรู้ได้เหมาะสมกับชุมชนที่นักเรียนอาศัยอยู่ สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน เป็นการจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นการสอนที่ก่อให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีระหว่างบุคลากรในโรงเรียนและชุมชน ช่วยทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ที่มีความหมาย สำหรับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน พบว่านักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเฉลี่ยร้อยละ 72.22 ซึ่งผ่านเกณฑ์ที่ตั้งไว้ และจำนวนนักเรียนที่ผ่านเป้าหมาย 72.21 ของจำนวนนักเรียนทั้งหมด และความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในชุมชนมีความเหมาะสมอยู่ในระดับดีมาก

ชุดิมา ประภากุล (2550 : 76) ได้วิจัยการใช้แหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนการสอนสาระเศรษฐศาสตร์ ในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น เพื่อศึกษาปัญหาการใช้แหล่งเรียนรู้ในการเรียนการสอน พบว่าด้านการเตรียมการในใช้แหล่งเรียนรู้ในการเรียนการสอนในเนื้อหาเศรษฐศาสตร์อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.11$) การศึกษาจากแหล่งเรียนรู้ประเภทสถานที่ที่เป็นห้องสมุด / ห้องทดลองปฏิบัติการ / สถานที่ฝึกปฏิบัติภาคสนามในระดับมาก ($\bar{X} = 3.69$) และด้านสื่อการเรียนการสอนประเภทสถานที่ที่เป็นธรรมชาติ / สิ่งแวดล้อม / ประกอบอาชีพ / เศรษฐกิจในชุมชน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.58$) ปัญหาการใช้แหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนการสอนมักพบว่าเกิดจากงบประมาณ เวลา และครูผู้สอนขาดประสบการณ์ในนำนักเรียนศึกษานอกสถานที่

จินดา กวางษ์กลาง (2550 : 61) ได้สรุปผลการศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่เรียนรู้จากกิจกรรมการเรียนรู้ หน่วยการเรียนรู้ เรื่อง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ตำบลคำแคน อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดขอนแก่น ของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ช่วงชั้นที่ 1 (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3) พบว่านักเรียนร้อยละ 100 ของจำนวนนักเรียนทั้งหมด มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเฉลี่ยร้อยละ 81.33 ซึ่งผ่านเกณฑ์ร้อยละ 80/70 ตามที่กำหนด

ศักดิ์วิบูลย์ จันทราณี (2550 : 50) ได้วิจัยเรื่อง ผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ในสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ช่วงชั้นที่ 4 เรื่องงานและพลังงาน ของโรงเรียนแก่นนครวิทยาลัย2 อำเภอมือเมือง จังหวัดขอนแก่น เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และศึกษาความสามารถ

ในการทำโครงการวิทยาศาสตร์ พบว่านักเรียนที่รับการสอนโดยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน สาระวิทยาศาสตร์ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเฉลี่ยร้อยละ 69.49 ซึ่งผ่านเกณฑ์เป้าหมายผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่โรงเรียนกำหนด คือ ร้อยละ 60 นักเรียนมีความสามารถในการทำโครงการวิทยาศาสตร์อยู่ในระดับดีมาก และมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากทุกรายการ

กล่าวโดยสรุป จากการศึกษางานวิจัยพบว่า แหล่งเรียนรู้เป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญที่ทำให้ นักเรียนได้รับประสบการณ์ตรงและเป็นรูปธรรม เพราะเป็นการเรียนรู้ที่เป็นกระบวนการที่ได้รับ การศึกษาจากของจริงในสถานการณ์จริงที่เป็นประโยชน์และสัมพันธ์กับชีวิตจริง เป็นการเรียนรู้ ความจริงในตนเองและในสิ่งแวดล้อมจากแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลาย ทำให้ผู้เรียนเข้าใจตนเอง และผู้อื่นที่เกี่ยวข้องกับตน นอกจากนี้จะพบว่าการเรียนรู้ที่ใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน มีลักษณะเด่น ที่จะช่วยให้ครูและนักเรียนมีความเข้าใจกันมากขึ้น ช่วยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนด้วยกันเอง ระหว่างครูกับนักเรียน และระหว่างโรงเรียนกับชุมชนได้เป็นอย่างดี

2. งานวิจัยเกี่ยวกับวิธีการสอนด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์

หลักการเบื้องต้นของการศึกษาประวัติศาสตร์ไม่ว่าจะศึกษาในฐานะนักเรียนประวัติศาสตร์ หรือในฐานะนักประวัติศาสตร์ก็ตาม มิได้ศึกษาเพื่อให้รู้ลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนหลัง มิได้ศึกษา เพื่อที่จะท่องจำ วัน เดือน ปี พ.ศ. เท่านั้น การศึกษาประวัติศาสตร์จะมีความหมายขึ้นมาได้ ด้วยการตั้งคำถามเป็นหลัก การจะตั้งคำถามได้อย่างดีนั้น จะต้องประกอบด้วยหลักฐานข้อมูลและท้ายที่สุด คือการวิเคราะห์ วิธีการทางประวัติศาสตร์สามารถสร้างทักษะการวิเคราะห์ วิเคราะห์ข้อคิดเพื่อให้เข้าใจ ปัจจุบัน และสามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ มีทักษะการดำเนินชีวิตในสังคม โดยการใช้ประโยชน์จาก การศึกษาที่มีเหตุมีผล วิเคราะห์เหตุที่มาและผลที่เกิด และนำไปสู่การวางแผนข้างหน้าได้อย่างรอบคอบ รัดกุม การวิจัยนี้เห็นความสำคัญของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ว่า จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ได้ดีกว่า ดังเช่นนักการศึกษาและนักวิชาการหลายท่านได้ทำวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสอน ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์สรุปได้ดังนี้

ไพศาล เรียนทัพ (2544 : 41-43) ได้เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่สอนด้วย วิธีการทางประวัติศาสตร์ เรื่อง การตั้งถิ่นฐานที่มั่นคงของอาณาจักรไทย ในรายวิชา ส 028 ของ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนกำแพงเพชรพิทยาคม จังหวัดกำแพงเพชร ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่ได้รับการสอนด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่านักเรียนที่สอน โดยวิธีการบรรยาย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และมีการสรุปต่อไปว่าการใช้วิธีการทาง ประวัติศาสตร์ในการจัดการเรียนการสอนให้นักเรียนเกิดการวิเคราะห์วิจารณ์ และการแสวงหา

ความรู้ และการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง ส่งผลให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น

เยวภา ประคองศิลป์ และศักดิ์สิทธิ์ หัสมิตร (2546 อ้างถึงใน สุครัก แก้วระงับ, 2548 : 29) ได้วิจัยเรื่อง พฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนที่ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ : กรณีศึกษานักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขาสังคมศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ปีการศึกษา 2544 ผลการวิจัยพบว่า ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้และการปฏิสัมพันธ์ ผู้เรียนร้อยละ 84.61 มีส่วนร่วมในการเรียนค่อนข้างลึกซึ้ง เพราะเกิดจากความรู้อันเป็นพื้นฐานของประวัติศาสตร์มีขั้นตอนและระบบที่ชัดเจน เป็นการศึกษาด้วยตนเองที่ชัดเจน วิธีการทางประวัติศาสตร์ในระยะที่เป็นการฝึกปฏิบัติการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริง ผู้เรียนมีการศึกษาค้นคว้าเป็นกลุ่ม มีการปรึกษาหารือ และร่วมกันคิดทุกขั้นตอน โดยเฉพาะการวิพากษ์หลักฐานและการตีความ ซึ่งได้รับผลพลอยได้ของการเรียนรู้ คือ ทักษะการวิเคราะห์ที่อยู่บนพื้นฐานของความรู้ที่มีเหตุมีผล และการยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ผู้เรียนได้ทักษะการคิดเชิงวิเคราะห์วิจารณ์ เป็นการแสวงหาความคิด หากคำตอบอย่างมีเหตุมีผลในประเด็นปัญหาที่ไม่มีคำตอบแน่นอนตายตัว และผู้แสวงหาคำตอบไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลทั้งหมดที่เกี่ยวข้องได้ ต้องอาศัยความสามารถในการแสดงเหตุผลรองรับเพื่อความเชื่อถือ ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปใช้ได้โดยการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ได้แก่ ทักษะในการเลือกอ่านและรับข้อมูลข่าวสารอย่างรอบคอบ สามารถวิเคราะห์เหตุการณ์ต่างๆ ที่พบในชีวิตอย่างระมัดระวังและมีเหตุผล

อาริยา ศิโรตม (2545) ได้เปรียบเทียบผลของการใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ในการเรียนการสอนสังคมศึกษาที่มีผลต่อการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนสาธิตสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนการสอนโดยใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์มีผลการคิดอย่างมีวิจารณญาณสูงกว่านักเรียนที่เรียน โดยวิธีการสอนแบบปกติอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 และมีการสรุปต่อไปว่า การใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ในการจัดการเรียนการสอน นักเรียนเกิดการวิเคราะห์วิจารณ์ และนักเรียนที่เรียนโดยใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์มีผลการคิดอย่างมีวิจารณญาณสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สุครัก แก้วระงับ (2548 : 49-51) เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่สอนด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ เรื่อง ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นปัตตานี ในรายวิชา ส 41101 สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนทุ่งยางแดงพิทยาคม จังหวัดปัตตานี ปีการศึกษา 2548 ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์และการคิดวิเคราะห์ทางการเรียนของนักเรียนที่ได้รับการสอนด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ สูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และผลการพัฒนาการคิดวิเคราะห์โดยใช้แบบทดสอบใบงานนักเรียน มีพัฒนาการคิดวิเคราะห์สูงขึ้นโดยเฉลี่ยครั้งละ 0.89

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวิธีการทางประวัติศาสตร์จะเห็นได้ว่า การจัดการเรียนการสอนตามแนวทางวิธีการทางประวัติศาสตร์ เป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาปัญญา(Intelligence) พัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ คิดอย่างเป็นระบบ โดยยึดถือหลักเหตุผล มีความอดทน ความวิริยะอุตสาหะ ความมีระเบียบ ความช่างสังเกต ความละเอียดถี่ถ้วน รอบคอบ และรอบรู้ จึงจะสามารถค้นพบข้อเท็จจริง(Fact) ทางประวัติศาสตร์อย่างถูกต้องเป็นความจริงและมีคุณค่า

